

ROSA

Wstęp. Eksplicacja: Nazwa i jej synonimy. Kompleksy i kolekcje. Pochodzenie. Władza nad rosą. Wygląd. Własności. Ilość. Czynności i stany. Działania sprawcze. Czas. Lokalizacja i lokalizator. Procesy. Obiekt. Zastosowania lecznicze. Praktyki ochronne. Zastosowania w magii. Przepowiednie pogody, urodzaju, wydarzeń. Ekwiwalencje. Symbolika.

Dokumentacja: Zagadki. Przysłowia. Przepowiednie pogody. Modlitewki. Kolędy i widowiska bożonarodzeniowe. Pieśni adwentowe, wielkopostne, wielkanocne i oracje dyngusowe. Zabawy wielkanocne. Pieśni sobótkowe. Pieśni żniwne i dożynkowe. Pieśni i oracje weselne. Pieśni i przyśpiewki zalotne i miłosne. Pieśni stanowe. Kołysanki. Pieśni sieroce. Pieśni zbójnickie i żołnierskie. Pieśni żartobliwe. Bajki i baśnie. Zapisy wierzeń i praktyk. Pisana poezja chłopska. **Bibliografia.**

Kropelki wody, które pojawiają się na trawie czy liściach nocą bądź o świcie, od wiosny do jesieni – określane jako *rosa* – to w polskiej kulturze ludowej woda czysta i dobroczynna, traktowana jako siła zapładniająca, przyczyna rozkwitu życia oraz symbol płodności, obfitości, bogactwa i błogosławieństwa. Odbiera się ją jako rodzaj wody życia. Oczyszcza, daje siłę, zdrowie i piękno. Jej pochodzenie łączono z niebem (z którego opada na ziemię) albo z podziemiem (skąd „wychodzi”, gdy ziemia się *poci*). Z niebiańskim pochodzeniem rosy łączy się przypisanie jej świętości i czystości (*boża rosa*). W wymiarze religijnym stała się symbolem Jezusa. Niezbędna do rozwoju życia jest traktowana jako bogactwo, stąd wysokie wartościowanie rosy i wiązanie ze złotem, srebrem (*złota/srebrna rosa*) oraz perłami i drogimi kamieniami. Jako życiodajna wilgoć, podobnie jak deszcz, przyjmuje symbolikę erotyczną, jest traktowana jako nasienie męskie. W licznych pieśniach weselnych i miłosnych *zroszenie fartuszka* dziewczyny oznacza fizyczne zbliżenie kochanków. Rosie, zwłaszcza zebranej przed wschodem słońca w Wielki Piątek, przypisywano własności lecznicze: miała m.in. pomagać na piegi, leczyć schorzenia oczu i otwarte rany. Uważano także, że krowy, pasąc się na trawie pokrytej rosą, stają się mleczne i przybierają na wadze. O silnym związku rosy z mlekiem świadczy przekonanie o możliwości jego utraty przez krowy na skutek zebrania rosy z łąki, na której się wypasają. Jako że ginie wraz z nastaniem dnia, symbolizuje krótkotrwałość i przemijanie.

Ch i ń c z y c y łączyli rosę z księżycem Herd Lek 135. Wierzyli, że rozjaśnia wzrok i pozwala na osiągnięcie nieśmiertelności. Jak podaje *Lie-tseu*, nieśmiertelni z wyspy *Ho-tcheou* mają odżywiać się powietrzem i rosą, którą czerpią z księżyca wielką muszlą Chev Dic 4/117-118. Opadanie słodkiej rosy, rodzącej się z doskonałego akordu granego na czterech strunach lutni, jest znakiem harmonijnego połączenia nieba i ziemi Chev Dic 4/118.

W wierzeniach ludów indoeuropejskich rosa jako symbol życia i jego odnowy miała pochodzić (opadać na ziemię) z kosmicznego drzewa życia Afan Poet 1/374, 2/277, 2/293, Herd Lek 135.

W indyjskich świętych księgach rosa to symbol boskiego słowa. Z drugiej zaś strony świat rosy jest w systemie buddyjskim, światem złudzeń, znakiem efemerycznego charakteru elementów życia Chev Dic 4/117–118.

Według mitów germańskich rosa to niebiańskie mleko, jakie *Donar* doi piorunami z krów (chmur) Wört Hoff 8/683. W Górnym Palatynacie w rosie upatrywano łzy upadłych aniołów, które lekkomyślnie poszły za *Lucyferem* i płaczą z tego powodu Wört Hoff 8/684. Wedle innych wierzeń germańskich rosa to córka księżycy De Vries Dic 134.

W starożytnej Grecji symbolizowała zapłodnienie, żyzność, urodzaj Herd Lek 135, Chev Dic 3/117. Jej ucieleśnieniem był *Dionizos* Chev Dic 4/118, Kop SSym 356. Kojarzono ją z bóstwami miłości: *Afrodytą*, która według jednego z mitów miała się z niej narodzić, *Astarte* Chev Dic 4/118, Kop SSym 356 oraz z *Iris* – posłanką bogów Bied Sym 305 i *Eos* – personifikacją Jutrzenki, której łzy to właśnie rosa Kop SSym 134. Natomiast *Rzymianie*, według Pliniusza, uważali ją za pot nieba lub ślinę gwiazd Kop SSym 356.

W kulturze judeochrześcijańskiej rosa to dar Boga (*Niechaj tobie Bóg użyczy rosy z niebios* Rodz 27,28) symbolizuje opiekę Opatrzności, błogosławieństwo Kop SSym 356, De Vries Dic 134, Duf STB 1059. Kojarzona jest z manną z nieba Wj 16,13; 16,14; Lb 11,9. Pieśń Mojżesza zaczyna się od słów: *Nakłońcie uszy, niebios, a ja mówić będę. I niech słucha ziemia słów ust moich! Niech kropi jak deszcz nauka moja, niech ścieka jak rosa mowa moja, jak drobny deszcz na świętą ruń, jak ulewa na trawę, gdyż imię Pana głosić będę* Pwt 32,2. U Izajasza jest symbolem wskrzeszenia i życia wiecznego: *Ożyją Twoi umarli... bo rosa Twoja jest rosą światłości, a ziemia wyda zmarłych* Iz 26,19, Lur Słow 41, De Vries Dic 134, Bied Sym 308. W *Pieśni nad Pieśniami* rosa pokrywająca głowę oblubienca zapowiada obfitość łask, które zostaną dane przez Chrystusa PnP 5,2, Lur Słow 41. W Adwencie śpiewa się tekst Izajasza, odnoszony do Chrystusa: *Niebiosa rosę spuście nam z góry; Sprawiedliwego wylejcie chmury* Iz 45,8. W *Nowym Testamencie* symbolizuje dary Ducha Świętego Bied Sym 308. Zatrzymanie przynoszącej obfitość plonów rosy jest natomiast karą Bożą Ag 1,10.

Na terenie całej Słowiańszczyzny funkcjonowały oboczne tłumaczenia pochodzenia rosy. Wierzono, że pada z nieba Mosz Kul 2/47 – Serbowie uważali, że *sięją* ją gwiazdy, Ukraińcy, że *spada* z *Wenus* Mosz Kul 2/466 lub z nieba, nazywali ją też *łzami św. Barbary* Slav Tol 4/470 i kojarzyli z *Zorzą* Slav Tol 4/470. W związku z przekonaniem o padaniu rosy z nieba pozostaje archaiczny obraz nieba, którego okiem jest słońce, a deszcz i rosa to łzy, których uronienie przywraca zasłoniętemu chmurami niebu wzrok Afan Poet 1/167–9. Pogłos tego wierzenia można odnaleźć w praktykach leczenia rosą chorób oczu. Wierzono też, że rosą są łzy bogini świtu (*Zorzy*) zbierane rankiem przez słońce. W słowiańskim folklorze funkcjonuje zagadka, w której bogini *Zorza* (w późniejszych wariantach zastąpiła ją w Rosji *Bogurodzica*, w Polsce *św. Urszula*) ma otwierać i zamykać wrota niebios, przez które wprowadza konie słońca, a następnie gubi klucze, perły, korale lub kolczyki (= rosę) Afan Poet 1/599–600, Slav Tol 4/471, Slav Mif 2/409–410. W innym mitologicznym obrazie przywoływany był motyw drzewa kosmicznego, z którego listków spływa na ziemię rosa (= miód). Ślad tego wierzenia zachował się w powszechnych w Rosji i w Polsce jej nazwach synonimicznych: *miodowa rosa*, *miodowica* Afan Poet 1/374 oraz w wierzeniu o zbieraniu przez pszczoły rosy (= miodu) nie tylko z kwiatów, ale i w górnych strefach powietrza Kop SSym 226. W innej interpretacji rosa to pot ziemi Mosz Kul 2/47, Slav Tol 4/470. Nawiązaniem do tego wyobrażenia pozostaje legenda, zgodnie z którą Bóg stwarzając człowieka, z rosy uczynił krew i pot Slav Tol 4/470. Powstanie rosy wiązano również z *wilami* Mosz Kul 2/648. Według Ukraińców i części Bułgarów jej siewczyniami miały być *rusatki* Mosz Kul 2/648. Magiczne właściwości, przypisywane rosie przez Słowian, motywowane są pokrewieństwem z deszczem i odgrywają szczególną rolę w terminach związanych z wegetacją roślin, czyli wiosną, przede wszystkim w dniu św. Jerzego 23 IV i 6 V (u katolików tylko 23 IV). Szczególna waga *jurjewskiej rosy* Żajw Ukr

509 jest związana z wierzeniem, że św. Jurij otwiera wiosną ziemię albo niebo i wypuszcza rosę (Białoruś); razem z nią pojawia się pierwsza zieleń. W Bułgarii i wsch. Serbii uważano, że św. Jerzy objeżdża *zielone pola* i *rosiste łąki* Slav Tol 1/496–497, Slav Mif 2/409–410. Wierząco też, że rosa czyni pszczoły miododajnymi, a krowy mlecznymi. By zwiększyć mleczność krowom poiono je rosą i obmywano nią. Powszechnie za możliwe uważano odebranie krowom mleka poprzez zebranie rosy z łąki, na której się pasą Slav Mif 2/409–410, Slav Tol 4/472. W związku z tym, że rosa miała dawać siłę i zdrowie, praktykowano obmywanie się nią Slav Tol 4/473.

* * *

≡ Nazwa *rosa* ma zasięg ogólnosłowiański (czes. *rosa*, ros. *rosá*, stcsłow. *rosa*), jej odpowiednikami są litew. *rosà*, łotew. *rasa*, łac. *rōs* (gen. *rōris*), stind. *rāsa* (w rodz. żeńskim ‘wilgotność, wilgoć’) i *rasas* (w rodz. męskim ‘sok, ciecz’) Vas ES 3/503, Bor SE 518, Brüe SE 463. Jeśli pierwotne znaczenie rdzenia pie. **ros-* to ‘ciec’, to nazwa oznaczałaby ‘krople wody ciekące, ściekające, spadające’ Bor SE 518. W polszczyźnie *rosa* oznacza jednak kropelki wody osiadłe na czymś. Słowniki notują też odniesienie słowa do kropel płynu podobnych do kropel wody, do potu i łez. Czasownik *rosić* znaczy (1) ‘moczyć, zwilżać’; (2) ‘o deszczu: padać drobnymi kropkami, kropić, mżyć’; *rosić się* ‘pokrywać się kropelkami płynu’; *zraszać* ‘pokrywać rosą’, ‘skrapiać’; *zarosić* ‘zamoczyć’, *zroszone czoło* to czoło pokryte kropelkami potu i przymiotniki: *rosisty* ‘obficie pokryty rosą’, ‘taki jak rosa, pełen rosy; kroplisty’; *rosiczka* zwana też *roseczką* albo *rośnikiem* to ‘*Alchemilla vulgaris*, nawrotek’ Karł SGP 5/34 i ‘*Drosera*, roślina bagienna’ Karł SGP 5/34, której liście pokryte są lepкими włoskami chwytającymi owady. Wedle Lindego *rośnik* to ‘roślina, której liście im bardziej słońce przypala, tym więcej wilgoci w sobie mają’ Lin SJP 5/66. W gwarach *rosiczka* nazywa się też żabę, która po trawnikach lub łąkach „widzieć się daje” Karł SGP 5/34. Podobnie nazywanie dżdżownicy *rosówką* Karł SJP 5/566 i *rośniakiem* Budz Słow 320 wynika z jej pojawiania się na wilgotnej ziemi. *Rosa miodowa* to słodka ciecz występująca na pędach i liściach roślin, wydzielana przez mszyce, grzyby, czerwce; spadź SJP Dor. Motywacją gwarowych określeń: *rosiana* ‘krowa o sierści drobno nakrapianej inną barwą’ Karł SGP 5/34, *rosiaty* ‘pstry, o maści konia lub bydła’ Karł SGP 5/34 jest wygląd przypominający krople rosy.

W tekstach folkloru (w zamówieniach i pieśniach) obecne są liczne zdrobnienia, np.: *rosiczka* 25, 35, 59, 76, Karł SGP 5/34, Pieś Śl 1/501, *rosienka* 26, *rosinecka* 26, *roseczka* 29, *roska* 25, 48, 73.

Słowo *rosa* wchodzi, zwłaszcza w tekstach religijnych, w stałe połączenia z określeniami wskazującymi na wartościowanie, np.: *święta roska* 76, *boża rosa* 24, ZWAK 1888/168, TN Jarczów 1978, TN Jarczów 1983, *boska rosa* i *niebieska rosa* to otoczona opieką świętych łąka, na której wypasa się bydło 15, *rosa niebieska* oznacza boże błogosławieństwo 17, we fraz. *czekać czego jak rosy niebieskiej* s_{SFr}, o deszczu metaforycznie: [Boże] *uzyc nam descu, tej niebieskiej rosy* Dwor Maz 107. W kolędach dla panny *złota rosa* symbolizuje *panieńską krasę*, tj. dziewictwo 20, i wymienia się ze *złotą rzęsą* 18.

R. nazywana jest też *miodowicą*, *miodunką* albo *rosą miodową* Lin SJP 3/123, co jest związane z wierzeniem o jej pochodzeniu, zob. dalej, choć *miodowa rosa* to też ‘spadź’ Bor SE 518; a *szkodna rosa* to ‘rdza zbożowa’ Bor SE 518.

Na Kaszubach R., →mgła i →szron są obejmowane jednym określeniem *daka* Sych SGKasz 1/186, SGP PAN 5/351 (prawdopodobnie z niem. *die Decke* ‘przykrycie’).

✚ R. i miód wedle wierzeń Kaszubów pada z nieba na kwiaty Sych SGKasz 4/340.

R. i słońce współwystępują w pieśni miłosnej: *stońce siada* (= zachodzi) *rosa pada* (= pojawia się) 63Aa. R. i słońce wybielają len Nitsch Póln 53, Kutrz Kurp 2/275, Oles Lub 72, *rosa i stońce tę odmianę dały; leżałeś ci tam, ażeś został biały* (zagadka o lnie) K 40 MazP 100.

Zimna rosa i wiatr w pieśni oczepinowej symbolizują utratę państwa: *zimno rosa i wiatr wieje, to głowicke ji rozwije* ŁSE 1974/44, →zimna rosa.

R. i sól to wedle wierzeń pokarm topielic Peł Dem 83. W pieśni sierota, by być ze zmarłą matką, jest gotowa *pić rosę, łykać piasek/kamienie, gryźć korzonki* 76.

✕ R. z nieba: *Rosa pada* sFr, (*s*)*pada z nieba* 83, *schodzi z nieba* 10A, ludzie *pragną rosy z nieba* K 9 Poz 274. Na Kurpiach wierzono, że pszczoły robią воск z rosy *niebiańskiej* Kutrz Kurp 2/205, czego pogłos znajdujemy w opowieści kurpiowskiej 83. W ludowych kołędach wiosennych panna zbiera *rosę/rzęsę* otrząśniętą przez rajskie ptaki z jawora stojącego *na śród dworu* i niesie do złotnika, by ten ulał jej weselny złoty kubek i pierścień 18.

W rdzennej Polsce uważa się R. za pot ziemi Mosz Kul 2/47. Z tym tłumaczeniem wiąże się wtórne znaczenie słowa *rosa* ‘pot’ szczególnie częste na południu Polski MAGP 8/155 mapa nr 399; por. zapis: *Z rana ziemia paruje, rosa wychodzi* PSL 1963/2/100. Na Kaszubach wierzono, że R. powstaje, gdy *murawa płacze* Sych SGKasz 3/141.

Zamrożona R. to →szron. Wedle Kaszubów *babskie lato* [babie lato] powstaje z rosy, z ciepła, z pary – *wszystko to sie zbija* Kup Pol 129, Sych SGKasz 4/15.

■ Wiarę w to, że Bóg jest panem wszystkich wód, ilustrują religijne pieśni i modlitwy: (Boże), *który spuszczasz dla pragnącej ziemi deszcz i rosy* K 50 Sa-Kr 366; *Dajże, Boże, z nieba rosy* LL 1959/3-4/78; *Boże, za którego rozkazem grzejące słońce wschodzi i zachodzi, który pragnącą ziemię rosą i deszczem posilas* Siw Błog 18. Podobne prośby i podziękowania są kierowane do Matki Boskiej: *Matko Bosko, spuść nam rosę* 84; *spuść łask rosę* 91; *Plon stokratny matka ziemia nam zrodziła, Matka Boska ranną rosą go zrosiła* 30.

Wedle zapisu z Podola deszcze i R. miały umieć zatrzymać i uwolnić *czarownice* K 47 Pod 243.

⊕ R. ma postać *kropli* 88, bywa *drobna* 66 lub *gruba* sFr, podobna do koralików PSL 1963/2/100, brylantów: *brylanty rosy* sFr, pereł: *perlita rosa* sFr, wieniec dożynkowy jest *przetykany perlami rosy* TN łączna 1986. W zagadce R. to rozsypane *perły* lub *korale* 1a, *ziarenka grochu* 1b; w pieśni *drobna rosicka jako makowe ziornecka* 59A; w poetyckiej metaforze *pyłek rosy* Pig Wyb 184; por. też fraz. *rosa operla* sFr; *sypie perły na liście* sFr. R. jest *srebrna* 21, 88, fraz. *coś jest siwe, srebrne od rosy* sFr; jest *szklista* 51B, PSL 1990/3/17.

Do kropel R. porównywane są łąz y: *łyż jak rosa padały* K 48 Ta-Rz 97, podob. K 27 Maz 222; *Z oczu mych nieboże otrze słońca rosę* Płat Krak 352. Jeżeli rano na oknach jest R., mówi się, że szyby *placzą* Święt Nadr 578.

○ R. jest *czysta* K 7 Krak 194, por. fraz. *czysty jak rosa* NKPP czysty 12 i *świeża* K 7 Krak 194. R. bywa *ciepła* 10 i *zimna* 26, 29, 37, 44, 45, 47A, 48, 63Aa, 70, 76, 86 wiąże się z porami roku, w jakich się pojawia, posiada również znaczenie symboliczne, →zimna rosa.

Powiedzenie, że coś jest *jak kropla/kropelka rosy* wartościuje pozytywnie, np. *ładnyś, Jasiu, ładny jak kropelka rosy, lec Kasia piękniejszo, to ci p^łowim w ^łocy* or L 1929/214; *Dostałaś, Maniu, Jasienka jak kropelke rosy, liczka rumianego, kińdzirzawe włosy* Bart PANLub 2/541, podob. Płat Krak 164, Sad Podh 106, K 44 Gór 226; *Nasza pani młoda, jak kropelka rosy, a ten nasz pan młody jak baniak z kaloszy* Oles Lub 62.

❦ R. jest dużo, ale nie można jej chwycić w garść 4; bywa *wielka* ZWAK 1885/269, ZWAK 1891/52, K 2 San 165, Pieś Śl 2/552.

■ A. Ruch: (a) R. *pada, opada* s SFr; *siada* 63A-F, *przysiada* 87; *osiada* s SFr. Czasownik *rosić* znaczy ‘padać w postaci kropielek wody’, zwykle o deszczu, np. *Drobny deszczyk rosi* TN Górki 1977. W symbolicznym sensie R. *opada* z różgi weselnej 38A, *jak opada rosa z kaliny, tak opada krasa z liczka młodej* 38B; (b) *rozpościera się* s SFr 2/41; (b) *spływa* ZWAK 1879/227, *mży* 51B, *sieje* 63Ba; (c) *pierzcha*: *Dobrzeć kosi moja kosa, aż pierzcha rosa* Chod Śp 193; *leci* Sych SGKasz 2/341; w poetyckiej metaforze *płynię k’stońcu* [K. Sawczuk] Pig Wyb 184.

B. Świecenie: *lśni* 51B; *perli* s SFr; *srebrzy się* Stoin Żyw 141, TL 2008/1-2/27, Ad Złote 274; *błyszczczy jak łyż* LL 1964/1-2/35.

□ Moczenie. R. *moczy*, powoduje, że coś może być *mokre od rosy* s SFr; R. *skrapia rolę* i ułatwia koszenie 2. Czasownik *rosić coś* znaczy ‘moczyć coś’, np. *Dziewczyna z rzeki wodę tam nosiła ji to droge nią rosiła* TN Wola Chomejowa 1988; *można porosić szaty, konie* Her Kal 2/21; *rosić się* to ‘moczyć się’: *Cyje to koniki po stawach się roszą* K 6 Krak 463, *dziewczyna chodziła po lesie, nie urosiła się* 49. Zroszenie fartuszka dziewczyny i jej trzewików/bucików jest spełnieniem aktu miłosnego 45, 46, 47, z jego niepożądanym skutkiem w postaci ciąży 49, 51A. W pieśniach miłosnych lęk przed zmoczeniem →*zimną rosą* jest wyrażoną nie wprost odmową kontaktu miłosnego 44, a R., która *pada/siada na kwiat* 65, symbolizuje akt miłosny spełniony.

R. ożywia, jest warunkiem życia, karmi/hoduje rośliny/ogrody LL 1962/4-6/130; co utrwala fraz. *pragnąc czegoś jak ziemia rosy*, np. Miłk Pas 503; w poezji: *daj ożywczej rosy, by nie zmarły z upragnienia/ złotych łanów kłosy* Ad Złote 60. *Bez rosy niebieskiej wędnę i usycham* 85; w pieśni miłosnej: *Jak listek bez rosy schnie, tak mnie tęskno bez ciebie* 61. Do Matki Boskiej ludowa poetka adresuje prośbę: *Spuść nom rosy/ Usychajo/ zbożne kłosy/ Podsycho i trowne korzenie/ Cierpi głód wszelkie stworzenie* 84. O kłosach zboża śpiewano w pieśni dożynkowej, że je rosy *hodowały, stónko ogrzywało* LL 1966/2-3/64.

Metaforycznie w pieśni miłosnej R. jest porównywana z ukochaną: *Jak te kłosy pragną rosy, tak ja luba ciebie* TN Wola Przybysławska 1980, *Jak listek bez rosy schnie, tak mnie tęskno bez ciebie* 61.

Na Podhalu uważa się, że *skolarzenie* (zepsucie) mleka owiec spowodowane jest leżeniem owiec na zimnej R. Baz Tatr 184, podob. odęcie bydła ma miejsce, gdy byłoby nażre się trawy z ranną R. ZWAK 1880/72, por. z pieśnią *Nie wyganiaj, owczareczku, owiec na rosę – jak ci owce pozdychają, to cię powieszą* 57a. R. *m r o z i* kołędników chodzących po dyngusie i proszących o wpuszczenie ich do domu: *Wstańcie otworzyć, zimna rosa na nas pada, chce nas pomrozić* LL 1964/4–6/132, podob. 48.

∞ Z dniem św. Jerzego i św. Wojciecha (23 IV) związane jest pojawienie się pierwszej *ciepłej* R., co oznacza nadejście *w i o s n y*; jest to *rosa wiosenna* TN Gałęzów 1979; *majowa* Kul Wiel 3/75, *letnia* 47B. *Zimna* R. zapowiada natomiast rychły *m r ó z* 72.

Wyróżniane są określone pory doby, kiedy pojawia się R. W żartobliwej wymówce próżniaka *Rano rosa, w południe gorąco, w wieczór komary kąsają* 7. Ze względu na obecność R. najpowszechniej wyróżnia się poranek, wieczór i noc.

(a) R. pada *r a n o*. To *ranna rosa* 47A, *pierwsza* 26, por. wyrażenie *rosisty poranek* TL 1987/3/21. Poranka dotyczą s frazeologizowane wyrażenia temporalne z *rosą*, *za rosy*, *po rosie*, *o rosie*, *pośród rosa* LL 1966/2–3/104, np. *Najlepiej z rana, z rosą, ciąć trawę kosą* 32; *Juz zboże dojrzało, pochyliło kłosa, juz myślą ząć ludzie za poranną rosą* 33. Groch siano, wleczono, koszono, kładziono . . . i jedzono *po rosie* 40.

Panna *rano po rosie* wygania *wołki/gąski* 56; pracowita dziewczyna *rankiem otrząsa rosę* (= wcześniej wstaje) 69. Wyrażenie *o rosie* znaczy ‘wczesnym rankiem’, ‘wtedy, kiedy ziemia pokryta jest rosą’, np. *Wyruszyli wcześniej, o rosie* InSJP Bań 2/459. Por. przysłowie: *Z rana do siana; jak obeschnie rosa, to do prosa, a na odwieczyrzu to do pyrzu* NKPP rano 8; w kołysance: *Lulaj, mój mały sokole, bo rosa juz “obeschła, jo muse iś[ć] w pole* 75. Przysłowie *Do kosy trzeba rosy* 8 odnosi się do pory porannej.

(b) Symboliczny charakter ma w pieśniach miłosnych niedzielny *poranek*: *W niedzielę rano drobna rosa pada*, a dziewczyna *zrywa kwiaty* (na wieniec) / *wygania byczki* 66. *W niedzielę rano* (= Wielką Niedzielę) Pan Jezus zbiera rosę, którą goi swoje rany (modlitewka) 16.

(c) R. pada *w i e c z o r e m*. *Słońce siada, rosa pada* 63G, fraz. *rosa wieczorna* s sFr. *Juz słonko zachodzi, zimna rosa pada* 31; *Zachodzi słuńcecko za las kalinowy, a zimna rosa pado na sadek wiśniowy* 63Aa.

(d) Symboliczny charakter ma *boża rosa*, którą w pieśniach wielkopostnych w *Wielki Piątek* rano zbierają aniołowie (przypomina łyż i krew Chrystusa) 24.

(e) W dniu św. *J a n a* [24 XI] *Gdy św. Jan łąkę rosi, to chłop siano kosi* Stel Pom 177, ts. Pośp Śląsk 249. W sobótkowej pieśni św. Jan przynosi/przywozi parobkom *rosę do kosy, dziewczętom do krasy* 28.

Δ R. rozumiana jako deszcz spada z *nieba*, stąd w modlitwie poetyckiej o deszcz *Matko Boska, spuść nam rosy* 84, w pieśni adwentowej porównanie oczekiwanego Mesjasza do *rosy z nieba* 22, a w modlitewce panny o męża prośba do Boga, aby *spuścił* na nią swą *niebieską rosę* (= błogosławieństwo) 17.

R. leży na *trawach, łące, murawie* 76 – w poetyckim obrazie murawa to *kobierzec* z *ROS* Ad Złote 231.

W kołędach życzących *rosa / złota rzęsa* jest otrząsana z *ja w o r a* 18, 20, *srebrna rosa* ze złotych liści *dęb u* 21 – drzew symbolizujących drzewo życia.

W pieśniach miłosnych i weselnych R. *pada/siada na sadek wiśniowy* 63Aa, b, *pada/sieje po białej/drobnej brzezynie* 63Ba–d, *siada po drobnej leszczynie* 63c i *na czarną olszynę* 63E, znajduje się *na kalinie* 38B, *na konopiach* 65 i innych drzewach (roślinach), które symbolicznie reprezentują *żeńskość*; w tych połączeniach całe zdarzenie jest metaforą aktu miłosnego, w której R. oznacza męskie nasienie. Podobny sens ma w erotykach *padanie rosy po polu, po boru* 63F, *na wianek, na trzewiczki* 64, czy jej osiadanie na roślinach symbolizujących płodność: *na grochu* 40, *na chmielu* 39, *na dębinie* 63D, także ogólnie w miejscach spotkań zakochanych, np. *w wiśniowym sadzie* 63A, *sadeńku* 70.

R. na nogach i na warkoczach dziewczyny oznacza czystość, dziewictwo: *Na trzewicku rosa, dej mi, Jasiu, pokój, będę jesce rosła* K 44 Gór 258; *stoi rosa na trzewicku, stoi, stoi, nie opada, mój Jasieniek z jensą gada* K 42 Maz 50; *móm rose na buciku, a zagrej my jeszczy ładniej, to my rosa z buta spadnie* Krzyż Kuj 1/163. Ale jeśli dziewczyna *zrosiła się/ zrosiła fartuszek/butki/trzewiki*, to w pieśni stanowej (rodzinnej) znaczy, że utraciła dziewictwo 51A. Podobne znaczenie ma R., która *łśni, szkli, mży na nóżkach* dziewczyny 51B. W pieśni weselnej *zimna R.*, która pada na warkocz panny młodej, symbolizuje akt spełnienia zaślubin 37.

R. na liściach *dym b o w y c h* 63Dc jest symbolicznie związana ze śmiercią.

Na rosie panna *pasie koniki* 34a, 52, *wołoski* 52, *wołki* 53c, panna/kawaler *pasie* bydlę *na/po rosie*, *chodzi po rosie*; panna/kawaler *placze*; kawaler *zaleca się*; spełnia się akt miłosny 53, 54; dziewczyna *niesie ukochanemu dziecko* 53b.

Po rosie biega/chodzi dziewczyna, zbierając kwiaty na swój wieniec 66. W pieśniach miłosnych *chodzenie boso przez dziewczynę po rosie* (po trawie/ziemi pokrytej R.) oznacza spełnienie aktu miłosnego bez zachodzenia w ciążę: *Chodziła po rosie, nie urosiła sie, dała chłopcu gamby, nie zawstydyziła sie* 49A, podob. 49B, 50.

Po zimnej rosie sierota *pasie krowy* Płat Krak 553, *wygania bydlę* K 6 Krak 107–108; *byczki* 66; *krówki* Stoin Żyw 43; *kaczki* K 42 Maz 36, *gęsi* ZWAK 1888/141.

Po rosie leci/idzie głos 58a-c; *piosnka płynie po rosie* Świr Pieś 328. *Oj, jak ja zaśpiem, to puleci z roso* Bart PANLub 3/178 także warianty.

■ R. *staje* ‘powstaje’ 73, *o b s y c h a* 63Bd, NKPP rano 8; *z n i k a* 38Bb; *z a n i k a* Łęga Świec 210; *przymraża* ‘zamarza’ od dnia św. Urszuli (21 X) K 8 Krak 287.

◆ *Picie R.* Przysłowie mówi, że *Rosą są jesz nicht nie napit* 6, dlatego R. jest jedynie namiastką napoju: *rosickę pijac* gotowa jest pić sierota za cenę spotkania ze zmarłą matką 76, *kochanek* 67a; w żartobliwej pieśni ubogi *zając skarży się, że zamiast wina rosę pije* 78; w zagadce kapusta: *Nie je, nie pije, tylko jedną rosą żyje* 3. W pieśni *żołnierza marzy, by po powrocie do domu upaść w trawę, rosę pić i cień* Szew Niech 755.

Wierzono, że *topielice* żywią się R. i solą Peł Dem 83.

Metafora *picia R.* ma podwójne znaczenie: gdy *słońce pije rosę* znaczy to, że wysusza ją s_{FR}, mówi się też, że *ją spala* 60; gdy *ziemia pije rosę*, to *ją wchłania* 89. W poetyckiej wizji: *piją ją zboża rankiem, by głód nie pęczniał i dni pachniały spokojem* [B. Krajewska] TL 1992/1–2/2.

Otrząsanie R. *Strząsanie rosy* s sFr, *otrząsanie rosy* Płat Krak 155, *strzepywanie rosy* Gaj Rozw 172, *oganianie* (zbieranie) rosy 19, także rzad. *obraszenie rosy* 18a, obok znaczenia dosłownego ma wymowę metaforyczną. *Rosę otrząsa* rankiem (bo chętnie wcześniej wstaje) pracowita dziewczyna 69 i kołędniczy przychodzący z dyn-gusem 26; nie będzie jej otrząsał swymi włosami wcielony do wojska chłopiec, ani pojmany zbójnik 77. W pieśniach miłosnych *otrząsanie* R. zapowiada zaloty, ma sens erotyczny: *Padła mucha na konopie, strzepała rosę, a ja ciebie, moja miła, o wianek proszę* Gaj Rozw 172; podob. *otrząsanie* R. przez ptaki Płat Krak 155.

Zbieranie R. W zagadce słońce *zbiera rosę* 1. W pieśni *bożą rosę* zbierają aniołowie w Wielki Piątek 24; zbiera ją Jezus, by goić nią swe rany 16; w kołędzie R. (lub *rzęsę*), którą otrząsnęły rajskie ptaki z jawora, zbiera panna i daje przerobić na weselny złoty kubek albo pierścień 18; podobnie czyni z R. zbieraną w sadzie dla ojca i matki, dla kołędników i dla siebie 19; panna całą noc zbiera *srebrną rosę* ze *złotych liści dębu* i myje nią twarz, żeby być piękną i kochaną przez chłopców 21. W Sokalskiem mówiono, że wiedzmy *kradną* R. z nieba i przechowują w garnkach, w komorze Mosz Kul 2/466.

Mycie R. W pieśniach, by być ładną, dziewczyna o wschodzie słońca myje się R. 21, 68, też R. zbieraną o świcie Bieg Kaleb 370. Mówiono, że kwiaty codziennie myją się w R. jak dziewczyna, która chce się podobać chłopcom Sych SGKasz 2/314. Dla urody i w celach leczniczych myto R. włosy K 7 Krak 143–144, stopy Wit Baj 267. W Wielki Piątek o świcie dziewczęta wybiegały na łąki i tam nago *rosiły się*, co miało zapewnić im urodę Kot Urok 136. Na tej samej zasadzie uważano, że bydło wypędzane stale na *ranną rosę*, ma być *ładne i lśnić jak rosa* Gór Lim 60, będzie *lepiej się pasło i dawało dużo mleka* Pośp Śląsk 230. W pieśni słońce kapie się w R.: *Słonecko "obesło, w rosie sie skapało* Stoin Żyw 449.

♣ Zastosowanie w medycynie ludowej. R. wedle przekonań ludowych posiada własności lecznicze. Uważano, że najskuteczniejsza jest R. zbierana przed →wschodem słońca *powsz.*; na nowiu księżycy K 7 Krak 194. W bajkach tajemnicza postać śniąca się bohaterowi wskazuje miejsce, gdzie ma zebrać R. leczącą wszystkie słabości 80.

R. Choroby oczu leczono obmyciem oczu R. zebraną przed wschodem słońca K 7 Krak 152, 153, Wit Baj 274, TN Krasieczyn 1984, ZWAK 1887/214, Bieg Lecz 153, uważano bowiem, że taka R. *otwiera oczy* TN Krasieczyn 1984; podob. R. zebraną z liści jęczmienia, zanim się w kłos rozwinie Święt Nadr 618, 622, R. z ziół, rosnących na grobach Wisła 1904/112. R. zebrana z jęczmienia ma leczyć kurzą ślepotę K 48 Ta-Rz 300, podob. Bieg Lecz 153; zebrana z *rosiczki* – ból oczu ZWAK 1887/213, podob. Bieg Lecz 153. W bajkach pojawia się motyw przywrócenia wzroku poprzez obmycie ich R. zebraną pod szubienicą 81, podob. Bieg Lecz 153.

Łuszczkę leczono R. zebraną z obucha siekiery ZWAK 1886/95, Bieg Lecz 153; krosty, wrzody, liszaje – R. zebraną w każdy piątek przed wschodem słońca K 21 Rad 171; liszaje – R. zebraną z szyby przed wschodem słońca Łęga Świec 125, 136, 140, K 7 Krak 154, Święt Nadr 617, Cisz Sławak 205, TL 1997/3/32, ZWAK 1878/138, ZWAK 1886/96, ZWAK 1889/70, Bieg Lecz 119, podob. ZWAK 1887/55, Wit Baj 74, mówiąc: *Dzień dobry, panie liszaj,*

nie będziesz jutro, [j]eno dzisiaj, jutro w sieni, na słupie, świni na d... Łęga Świec 134, podob. K 42 Maz 333 lub zebraną z trawy K 7 Krak 154; z a j a d y leczono R. z okna Wit Baj 277.

Uważano, że obmycie się R. (zebraną w Wielki Piątek przed wschodem słońca) niszczy wyrzuty skórne Bieg Lecz 124, podobnie działa woda deszczowa i R., która zbiera się w wydrążeniach kamieni K 15 Poz 74, też majowa rosa pomaga krostowym Kul Wiel 3/75, na piegi – zalecano mycie R. o wschodzie słońca K 15 Poz 154, podob. Łęga Malb 136 szczególnie skuteczna ma być R. zebrana w noc świętojańską (tzw. świętojańska rosa) K 15 Poz 154, Pau Gal 26. Na reumatyzm zalecano tarzanie się nago po majowej rosie Gór Lim 60; brodawki można usunąć, pocierając je wiechciem z buta znalezionego na R. K 15 Poz 160. W poezji ludowej Chrystus obmywa R. swe zbolale rany 92.

Koklusz LL 1976/1/45, chore miejsca między palcami nóg Wit Baj 271, migrenę K 51 Sa-Kr 54, nagniotki Święt Nadr 618 leczy chodzenie po R. przed wschodem słońca.

Przed urokami chroni R. zebrana w Wielki Piątek rano TL 2006/1–2/13.

Zołyzy u konia leczą, wyprowadzając bardzo rano konie na rosę Pol Rud 27, też chorego konia wyprowadzono rano i wieczorem na koniczynę, by jadł ją z rosą Pol Rud 27.

Praktyki ochronne. Wedle wierzeń dzieci nie będą mieć wyrzutów, krost, jeśli rankiem w Wielki Piątek R. zgarnięta z szyb obmyje się je, gdy jeszcze śpią LL 1976/1/43. Jabłka nie będą się psuć, jeśli będą zrywane, gdy jest jeszcze na nich R., przy czym R. nie trzeba ścierać Łęga Świec 125.

Zastosowanie w magii. Wierzono, że czarownice zbierają R. przed wschodem słońca / w nowy czwartek ‘tj. czwartek na nowiu’, w Wielki Piątek, w wigilię św. Wojciecha, w Zielone Świątki, w oktawę Bożego Ciała, pierwszego maja, w dniu św. Jana Chrzyciela. Chodząc po łące, pastwisku, miedzy, przeciągają po mokrej trawie powązką, przetakiem, uździenicą, chustą, zapaską, płachtą, by do garnka, klina, sita zebrać R. i w ten sposób odebrać krowom mleko 82. Wymawiać miały przy tym formułę *Zbieram pożytek, ale nie wszystek* 82a*d*, lub *To moje, to twoje, to moje, to twoje* 82e. Zebrana przez nie R. zamieniać się miała w mleko 82b. Po powrocie do chałupy wieszaly uzdy w stajni na słupie. Kiedy przychodził czas dojenia krów, z uzd ciekło zabrane komuś mleko 82e, por. Kot Urok 87.

By zapobiec odbieraniu mleka przez czarownicę, gospodyni przed wschodem słońca wkładała na głowę szkopek pokropiony święconą wodą, szła na łąkę i zbierała R., jednocześnie mówiąc: *Cudzego nie chcę, ale swojego nie dam*; potem wrzucała do niej otręby i mówiła: *Teraz mleko będzie, a czarownica mi mleka nie odbierze!* Dek Sier 161, podob. Wisła 1889/487.

W Wielkopolsce wierzono, że jeśli dziewczęta obmywają skronie R., która zebrała się w zagłębieniu kamieni, poznają myśli interesujących ich chłopców K 15 Poz 74, Kul Wiel 3/493–494. Czarownica zebraną R. miała myć wymiona swojej krowy, by ta dawała więcej mleka K 7 Krak 92; podob. smarować nią miała krowom rogi, brzuchy ŁSE 1967/289–290; wierzono też, że R. zebraną z ziela, drzew miała kropić ludzi i bydło, by w ten sposób psować Wisła 1887/172, np. mogła spowodować, że krowy zabijały nowonarodzone cielęta K 48 Ta-Rz 273.

By czarownice nie odbierały krowom mleka, pojono krowy w noc Kupały R. zebraną w zagrodzie K 52 Br-Pol 123.

♠ Przepowiednie pogody. Obfita R. *wczas rano* zapowiada → pogodę K 48 Ta-Rz 259, podob. Kul Wiel 3/522, ale *Jeśli w sierpniu rosa moczy, to pogoda na uboczy* 12. Na Kaszubach mówiono, że kiedy słońce napije się R., wtedy piękniej świeci Sych SGKasz 4/340.

Na podstawie momentu pojawienia się R. prognozowano nadejście mrozu: ile rosy w marcu, tyle szronu po Wielkanocy 11; ile dni przed św. Wojciechem (23 IV) okaże się już na trawie ciepła rosa, tyle mrozów przed św. Michałem (29 IX) ZWAK 1882/169.

Jeżeli na zewnętrznej stronie naczynia tworzyła się R., spodziewano się →deszczu z grzmotami i błyskawicami lub kilkudniowej słoty ZWAK 1882/200, podob. uważano, że *bedzie dyszcz, bo sadło zaszło rosum* Gaj Rozw 138, podob. ZWAK 1882/194. Będzie deszcz, *kiedy z nocy rosy nie ma* Fed Żar 287.

Zapowiedzią urodzaju ma być pojawienie się porannej R. na szybach i drzewach w Wielki Piątek Pośp Śląsk 182, podob. w wigilię św. Filipa i Jakuba (1 V) ZWAK 1882/170. R. w Wielki Piątek miała też zapowiadać mały zbiór siana: w *Wielki Piątek rosa, na łące nie chwyci się kosa* NKPP Wielki Piątek 9b, urodzaj prosa 13a, podob. w dniu św. Wojciecha (23 IV) 13b, w dniu św. Jerzego (23 IV) – urodzaj trawy 14. Wielka R. w poniedziałek wielkanocny oznaczała urodzaj grochu ZWAK 1891/52.

Wedle ludowej przepowiedni o przyszłej śmierci na wojnie, gdy *Na szabli rosa, to na szyi kosa* 9.

≈ R. wymiennie z mlekiem matki lub wodą z miejsc odpustowych stosowano jako lek na choroby oczu Wit Baj 274, podob. K 7 Krak 152. R. jest ekwiwalentem podobnie postrzeganej wody źródlanej Bieg Koleb 369 i deszczówki marcowej, których wymiennie używano do mycia głowy, by zapewnić sobie bujne i gęste włosy K 7 Krak 143; →woda źródłana, →deszczówka. W bajkach jest ekwiwalentem →żywej wody K 42 Maz 521.

W kołędach wiosennych z R., którą zbiera panna, by złotnik z niej *ukuł kubek, wieniec i pierścień* – przedmioty związane z przyszłym ślubem – występuje wymiennie ze *złotą rzęsą* 18, podob. 19; →złoto.

W wierszu ludowego poety staje się ekwiwalentem *święconej wody*: *księżyc świtem wieś rosą święcił* 90.

⊠ R. traktowana jest w kulturze ludowej jako siła życiodajna, która sprzyja wegetacji, jest zarazem czysta i oczyszczająca. Łączy się zarówno z mocą nieba, z którego pochodzi, jak i z mocą ziemi. R. to również symbol płodności i urodzaju. W pieśni weselnej występuje w zestawieniu z korowajem będącym symbolem płodności: *nasz kurowaj krasa jak zielona rosa* 41.

W ścisłym związku z tym obrazem R. pozostaje jej symbolika erotyczna. W pieśniach obrzędowych i miłosnych symbolizuje męskie nasienie, które jako R. *pada na leszczynę, kalinę, brzezinę* (symbole dziewczyny) albo wprost na pannę stojącą od lipą czy wiśnią 35. W pieśni stanowej: *Do domu, órchowskie dziewczeczkie, bo jupadnie rosa na wasze wianeczkie. A my toju rosu jutrzęsiem, my swoje wia-*

nuszki do domu doniesiem 74. W pieśniach i oracjach weselnych panna młoda jest porównywana do kwiatu oblanego/skropionego rosą 43.

Lęk dziewczyny przed zimną rosą jest w istocie lękiem przed aktem seksualnym, a zwłaszcza przed zroszeniem fartuszka lub bucików (zajściem w ciążę) 44–46, 51A. Symbolem spełnionego aktu seksualnego i zaślubin jest okrycie panny przez kawalera jego sukmaną 29, 34a, 35.

R. na wianku panny młodej 60a, b symbolizuje również czystość, dziewczęctwo. W wiosennej kolędzie złota rosa na jaworze to panińska krasa (= dziewczęctwo) 20, podob. dziwecka krasa, jak ta boża rosa 27.

Rosa z nieba, niebieska rosa to deszcz, stąd fraz. czekać czego jak rosy niebieskiej s_{SFr}, ale w rozszerzonym sensie także coś błogosławionego. W modlitewce dziewczyna pragnąca znaleźć męża prosi Boga o błogosławieństwo słowami: Spuść, Panie, na mnie swojo niebieską rosę 17. Porównywanie czegoś/kogoś do R., szczególnie bożej rosy, ma charakter wartościujący, znaczy, że to coś/ktoś jest niezwykle cenny, por. fraz. upragniony kieby boża rosa ZWAK 1888/168.

W pieśni adwentowej R., o którą prosi się niebiosa, to wyczekiwany jak ożywczy deszcz – Mesjasz 22.

DOKUMENTACJA

ZAGADKI

1 – I a. Św. Urszula / piękna dziewczyna [= zorza] ... klucze/perły/korale/kolczyki [= rosę] osuła/rozsula/zgubiła, b. Św. Roch zasiał groch [= rosę], c. Pies wylał serwatkę [= rosę]. II. Słońce wstaje/wschodzi ... i zbiera/zabiera perły/korale/kolczyki/klucze/groch/serwatkę [= słońce wysusza rosę] i oddaje św. Urszuli / chowa w niebie.

a. Święta Urszula klucze osuła; miesiącek wiedział, a nie powiedział; słońce zaś wstało, klucze zebrało, świętej Urszuli do garści podało. (Rosa) Folf Zag nr 1234; nadto war.: Święta Orsula perły rozsula. Księżyc wiedział, nie powiedział. Słonko wstało, pozbięrało i w niebie schowało. LL 1957/3/37, war.: NKPP Urszula Św. 7, ZWAK 1886/144, ZWAK 1887/128, Święt Nadr 658, Konop Krak 164, Mich Trad 125, Pol Rud 254, TN Łuszczów 1961, TN Niezdów 1967; Świętá Herełka, rosnuła perelka ... MAAE 1908/325; Chodziła po rowie, zgubiła korole, ... LL 1963/2–3/94; Piękna dziewczyna na polu się bawiła, jak się bawiła, kolczyki zgubiła. Księżyc widział, nie powiedział, słońce wzeszło, pozbięrało. (Zorza, rosa) ZWAK 1878/182.

b. Święty Roch, zasiał groch, księżyc widział, nie powiedział, słońce weszło, pozbięrało. (Rosa) Folf Zag nr 1234, nadto war. Wisła 1891/567.

c. Zgadnijcie, co to jest: wysuł pies serwatkę; jak baba postawiła, on wylał na klatkę, miesiąc wiedział, nie powiedział, słońce wstało pozbięrało. (Rosa) Folf Zag nr 1235, nadto war.: ZWAK 1886/144–145, ZWAK 1893/237.

2 – Rosa skrapia rolę i ułatwia koszenie.

Ostra jestem do sieczenia, żywo śpiesz na pole. Gdybyś rano czoło stawił, skrapiam twoje rolę. (Kosa–rosa) Folf Zag nr 1484.

3 – Rosą żyje kapusta.

Nie je, nie pije, tylko jedną rosą żyje. (Kapusta) Folf Zag nr 1060.

4 – Rosy jest dużo, ale nie można jej chwycić w garść.

Tego je skop'ico łok, a k'ej tē to chceš schwacć, tej te[go] ni ma ani za gōrsc ['garść']. (Rosa) Sych SGKasz 4/340.

PRZYSŁOWIA

5 – *Nim słońce wszędzie, rosa oczy wyje.* NKPP rosa 1 [tj. nim nadejdą dobre dni, wypłaczesz oczy], nadto: ZWAK 1892/185, Wisła 1891/247, K 42 Maz 191, Wit Baj 308.

6 – *Rosą są jesz[cze] nicht nie napił, a slěną ne nająd.* NKPP rosa 3.

7 – *Rano rosa, w południe gorąco, w wieczór komary kęsają.* [Wymówka próżniaków] NKPP rosa 2.

8 – *Rosa sprzyja kosie i ułatwia koszenie.*

a. *Do pily trzeba siły, do kosy trzeba rosy.* NKPP piła 1.

b. *Kosi kosa, póki rosa.* NKPP kosa 3.

9 – *Na szabli rosa, to na szyi kosa.* [Ludowa przepowiednia przyszłej śmierci na wojnie] NKPP szabla 5.

PRZEPOWIEDNIE POGODY

10 – *Nie będzie ciepłej rosy, dopóki nie zajdą Kosy [= Kosiarze, Pas Oriona].*

A – *Nie będzie ciepłej rosy, dopóki na św. Wojciecha (23 IV) nie zajdą wieczór Kosy [= Kosiarze, Pas Oriona].* Gład Wiedz 110, 158, 190, war.: Mosz Kul 2/34; *Póty nie bandzie ciepłej rosy, póki nie wejdą na niebie Kosy.* Wisła 1900/194; *Nie zejdzie ciepła na ziemię rosa, póki się z słońcem nie zetknie Kosa.* K 48 Ta-Rz 259; *Póki z wieczora nie zejdzą Kosy, nie będzie ciepłej dla ziemi rosy.* NKPP Kosy; *Jak zachodzą na zmrok Kosy – to się spodziewaj ciepłej rosy.* Gład Wiedz 110, war. Kuc Młp 40; *Jak rano zejdzą trzy Kosy, to się ludzie spodziewają ciepłej rosy.* Gład Wiedz 195; *Jak zajdą z wieczora Kosy, to się naje byk rosy.* [Tzn. *Jak w maju znikną Kosy, to wnet będą sianokosy*] Gład Wiedz 110; →Kosiarze.

B – *Jak na św. Jędrzeja (30 XI) wejdzie Kosa – to na Wojciecha ciepła rosa.* Gład Wiedz 184.

11 – *Ile w marcu rosy na polach znajdują, tyle po Wielkanocy szronów przewidują.* NKPP marzec 12.

12 – *Jeśli w sierpniu rosa moczy, to pogoda na uboczy.* NKPP sierpień 8.

13 – *Rosa w Wielki Piątek / w dniu św. Wojciecha jest zapowiedzią urodzaju prosa.*

a. *Jak w Wielki Piątek rosa, to dosiewać prosa, a jak mróz, to kamieniem proso przyłóż.* NKPP Wielki Piątek 4, tamże war.: *Jak w Wielki Piątek na oknie rosa, to będą dobre na polach prosa; ... siej wtedy jak najwięcej prosa; nadto war.: ... dużo prosa ...* K 73 Krak 2/399; *... siej dużo prosa; A gdy mróz – lepiej go do pieca z workiem włóż.* Święt Nadr 572.

b. *Jak na święty Wojciech rosa, to siej dużo prosa.* NKPP Wojciech św. 7.

14 – *Rosa w dniu św. Jerzego zapowiada urodzaj trawy.*

Na święty Jerzy rosa, nie trzeba koniom owsa. NKPP Jerzy św. 9.

MODLITEWKI

15 – *Pasterz prosi św. Pawła, św. Piotra i św. Mikołaja, by wzięli kluczyki z rajy i zamknęli psa wściekłego/wilka, by nie patrzył / nie ział / nie ziapał na niebieską/boską rosę [= łąkę, na której pasie się bydło].*

Weźcie Pawle, weźcie Piotrze, święty Mikołaju, wymcie kluczyki z rajy. Zamknijcie psa wściekłego, wilka leśnego! Niech nie patrzą na te boske rose, co jo na niej pase. Kot Zn 85, war.: *... niech nie zieje na te niebieską rosę ...* Kot Zn 76; *... niech nie ziaapie na tę rosę ...* Kot Zn 50; *... aby nie ziajali na tą boską rosę ...* Kot Zn 72; *... niech nie patrzy na tę rosę ...* Kot Zn 486; *... niech nie ziaapie na te moją rosę ...* Kot Zn 80; *... niech nie ziaapie na te rose ...* Kot Zn 81; *... niech nie ziapią na tę rosę ...* Kot Zn 89; *... niech nie ziaje na tę rosę ...* Kot Zn 92.

16 – *W niedzielę rano [= Wielką Niedzielę] Pan Jezus zbiera rosę, którą goi swoje rany.*

W niedziele rano wyszed Pan Jezus do ogrodu zbierać rosę z trawy. Przyszła do Niego Najświętsza Panienska Maryja, Matka Jego. I stanęła na Górze Kalwaryjskiej, pytając się: Jezusie kochany? A Pan Jezus odpowiedział: Cierpię straszne męki i goję swoich pięć rany. Kot Zn 362.

17 – Panna prosi Boga, aby spuścił na nią swą niebieską rosę [= prosi o błogosławieństwo], by znalazła męża.

Do Ciebie, Boże, moje modły wznoszę, moje udręczenie w pokorze Ci niosę: Spuść, Panie, na mnie swą niebieską rosę! Bo z moich rówieśnic już wiele wokół dostały mężów i żyją wesóło.
Kot Zn 179–180.

KOLEĐY I WIDOWISKA BOŻONARODZENIOWE

18 – I. Rajske ptaki otrząsają z jawora (złotą) rosę. II. Panna niesie rosę / złotą rzęsę [= złoto] do złotnika, by jej ułął złoty kubek, pierścień, wieniec [= rekwizyty weselne].

a. *Siadły [rajske ptaki] na jaworze, obrosiły rosę, ... Pozbieraj tę rosę, ty młoda dziewczyno, ... Pozbieraj tę rosę na cynowe misę, ..., Zanieś do złotnika, ukuj trzy kubeczki ... Ol Podl 161–162; war.: Na śród dworu stoi, ... na jaworze złota rzęsa, ... I przylecieli rajske ptaszęta, ... i obrzęśli złote, złote rzęsy, I wybiegła nadobna dziewczyna ... rozpuściła swój biały fartuszek ... i pozbierała złote, złote rzęsy i skoczyła do złotniczeńka, ... – Złotniczeńku, rzemieślniczku, ..., ulijże mi złoty kubek ... Bart PKL 284; →złote przedmioty nr 5a.*

b. *Na szerokiej łące dziewczyna stała, ej, ej, łotum, dziewczyna stała! i prześliczne kwiatki na niej zbierała, ... I przyszła do domu i rzewnie płakała ... Ej, ej, wyjdź, nadobna dziewczyno, ... pozbieraj to rose na cynowo mise, ... I zanieś to rose do załotnika, ... niech ci załotnik załoci kubiec, ... Załotyj wieniec do szłubu stawania, ... załotyj kubiec do wina pijania, ... załotyj pierścieniec na ręku noszący ... Etnl 1992 Podl 112, war.: Szym Kon nr 35Bb.*

19 – Panna ogania (zbiera) rosę w sadzie dla ojca i matki, dla kołędników i dla siebie.

Ej, cienka, cienka u ojca córeńka, ... Po sadzie chodziła, cały sad krasila, ... Cały sad krasila, rose oganiała, ... Rose oganiała, kubeczki zbierała. Pierwszy kubeczek ojcu, matce dała, ... Drugi kubeczek śpiewakom oddała, ... Trzeci kubeczek ja sama młoda ... Szym Kon 43Ag, war.: Szym Kon nr 43Ad, nr 43Af.

20 – Złota rosa na jaworze koło dworca [= drzewo życia] to panińska krasa córki gospodarza.

U nasego ojca jawor koło dworca, ... A w tem jaworze załataja rosa, ... Załatoja rosa to panińska krasa ... Szym Kon nr 43Ac; war.: ... Po seredi dwora tam u hospodora ... Oj, tam wyros jawor zieloneńki! ... A na tym jaworu załataja rosa, ... Załataja rosa, koseńka do pasa ... Szym Kon nr 35c.

21 – Panna całą noc zbiera srebrną rosę ze złotych liści dębu i myje nią twarz, żeby być piękną i kochaną przez chłopców.

Leco, leco gołąbeczki; ... Nioso, nioso dwa dąbeczki; ... W pańskich wrotach uronili; ... Dobrzy ludzie posadzili; ... Rosno, rosno dwa dąbeczki; ... Na tych dębach złote liście; ... Na tych liściach srebrna rosa; ... Młoda panienska nocek nie spała; ... Nocek nie spała, rose zbierała; ... Rosę zbierała, liczko umywała; ... Żeby to liczko było rumiane; ... Żeby przez chłopców było kochane ... Kaz Nuty 1993/30–31.

PIEŚNI ADWENTOWE, WIELKOPOSTNE, WIELKANOCNE I ORACJE DYNGUSOWE

22 – Niebiosa rosę [= Mesjasza] spuścić z góry.

Niebiosa rosę spuszczaćcie z góry. Sprawiedliwego wylejcie chmury. Siedl Śp 53, war.: Miłk Pas 753; Spuście z deszczem obłoki, niechaj zstąpi jako rosa, Messyasz przez Proroki ... Miłk Pas 738; ... rosy z nieba wołali ... Miłk Pas 596.

23 – Chmury nad grobem Chrystusa leją łzy zamiast rosy.

Płaczcie obłoki, płaczcie chmury dżdżysty, łzy miasto rosy wylejcie rześiste. Płaczcie pioruny, płaczcie błyskawicy nad grobem króla niebieskiej stolicy. TN Łubcze 1978, war.: K 20 Rad 102.

24 – W Wielki Piątek rano aniołowie zbierają bożą rosę [Izy i krew Chrystusa?].

W Wielki Piątek rano Boża rosa była. A anieli bieli rosę pozbiali. K 5 Krak 286, war.: K 5 Krak 236 [kolęda]; *W piątek raniusińko wielga rosa spadnie, przyjdzie dwóch aniołów, rosę pozbięrają, dadzą ją pod studzienną wodę.* K 73 Krak 1/71.

25 – I. Rosicka padała na bożym męcce. II. Kolędnicy zbierają rosę z bozej męcki [= krzyża].

[W drugie Święto Wielkanocy chłopcy chodzą z traczem (rodzajem piły):] *A wiemy my wiemy jedne bożą męckę [krzyż]; na tyj bożym męcce rosicka padała. A my rano wstali roske pozbiali.* K 5 Krak 284.

26 – Kolędnicy rankiem otrząsają pierwszą/zimną rosę.

Chodźmy tu po dyngusie, wyśpiewamy "o Jezusie, . . . , deście placka gospodyni. Bożmy z kurkiem rychto wstali, zimną rosę "otrząsali. LL 1964/1-2/34; war.: . . . *rosineckę otrząsali . . .* K 22 Łecz 28-29, K 10 Poz 201, Chm Lub 16; . . . *pierwszą rosienkę otrząsali . . .* K 24 Maz 144-145, war.: *Biel Kasz 1/215, Bart PKL 351, nadto: . . . zimnum roske "obtrząsali . . .* LL 1960/1/45; . . . *zimne roske "otrząsali . . .* LL 1961/3/13.

ZABAWY WIELKANOCNE

27 – [Taraton] Bó dziwecka krasa, a jak ta boża rosa: na dunaju prana, na słonku suszana, wałkim magłowana i w skrzyni chowana. Bart PANLub 1/432, tamże warianty.

PIEŚNI SOBÓTKOWE

28 – Św. Jan przynosi/przywozi parobkom rosę do kosy, dziewczekom do krasy.

Święty Janie, coś nam przyniósł nowego? Przywiozłem wam beczkę rosy dla chłopców na kose. Przywiozłem nam beczkę wina, to dla dziewcząt na żniwa. Bart PANLub 1/461 tamże war.; nadto: *Przyniosłem wam rosy, parobkom do kosy.* Chod Śp 202; *Przyniosłem ja rosy dziewczekom do krasy.* K 24 Maz 348, war. Pau Gal 26.

29 – I. Zimna rosa/roseczka pada na śpiącą pannę. II. Kawaler przyodziewa ją kozusyną/sukmaną [= symboliczny akt zaślubin].

Przy dole wiśnia, przy dole, przy Wojtkowej stodole. Tam-to Józienka sypiała, zimna roseczka padała. Scepanek jej się uzalił, kozusyną ją przyodział. K 24 Maz 183, podob.: . . . *Tam to Kasienka sypiała, zimna rosa padała. Michałek biedę jej widział, sukmaną swoją ją odział.* K 26 Maz 86; zob. pieśni i oracje weselne nr 35.

PIEŚNI ŻNIWNE I DOŻYNKOWE

30 – Plon stokratny matka ziemia nam zrodziła, Matka Boska ranną rosą go zrosiła. Bart PANLub 1/510.

31 – Słoneczko zachodźji, zimna rosa pada, a nasz młody nastawniczek na konika siada. . . Do domu, do domu, młode panienczki, bo już zimna rosa pada na wasze wianeczki. Bart PANLub 1/490, tamże war., nadto Dwor Maz 161.

32 – Najlepiej z rana z rosą ciąć trawę kosą.

A – Kosiarze nie stójcie, łączki się nie bójcie, Najlepiej z rana, z rosą, ciąć trawę kosą. Gaj Rozw 112, war.: *Nolepsi z rosó, rosó, rznónć trawka kosó.* Stef WarmPś 2/116, Śmieł Opol 95, K 73 Krak 2/134, ZWAK 1878/50, TN Rechta 1978/79.

B – Wstań, Jasienku, ludzie koszą, a poćmurgaj i ty z rosą. K 28 Maz 256.

C – Nie frasujze się, dziewczyno moja, o moje dziatunki, pójde ja z kosą trawę siec rosą, one wezmą grabeczki. K 25 Maz 73.

33 – Juz zboze dojrzało, pochylilo kłosa, juz myślą ząc ludzie za porannéj rosy. ZWAK 1880/164.

PIEŚNI I ORACJE WESELNE

34 – Panna pasie koniki na rosie.

a. *Gorzala lipka i jawór; gdzieżes sie Jasiu zabawił? Zabawiłem sie u Zosie, paśta koniki na rosie. A Jasińkowi było zał, wziół sukiennecki, przyodział.* K 18 Kiel 118, war.: K 2 San 128–129, K 18 Kiel 120–121, K 19 Kiel 102, K 44 Gór 162; zob. pieśni i przyśpiewki zalotne i miłosne nr 52.

b. *Tu lipieńka, tu jawór; – gdzieżes się Jasińku zabawił? Zabawiłem się u Zosie, a moje koniki na rosie.* K 16 Lub 212; war.: *Zabawiłem się u Zosi, paśtem koniki na rosie.* K 16 Lub 232.

35 – I. Rosa pada na pannę stojącą pod lipą / śpiącą pod wiśnią. II. Kawaler przyodziewa ją sukmaną.

Stojała lipa przy dole, przy organiścinej stodole. Tam, ci Kasieńka stojąta, rosicka na nią padała. Bieg(ł)-ci Jasinieł na rolą, wziół sukmaniska, odział ją. K 24 Maz 290, war.: ... *stoi wisienka na dole. Tam pod nią Rózia sypiała i rosa na nią padała. Jak się Józiniek dowiedział, tak ją sukmaną przyodział.* K 22 Łęcz 77; ... *a rosa na nią padała* ... K 25 Maz 45; ... *gdzie tam – Marysia, legala, a rosa na nią – padała* ... K 23 Kal 183; zob. pieśni sobótkowe nr 29.

36 – Włosy panny młodej po rozplecinach nie będą już otrząsać/rozprószać/rozpuszczać rosy po wsi [= zostają schowane pod czepiec].

a. [Pieśń śpiewana po rozplecinach:] *Usiadła Marysia na białym kamieniu, rozpuściła złote włosy po prawém ramieniu. A leźcie mi, leźcie – moje złote włosy, nie otrząsajcie mi włosy – po Ustkowie rosy.* Kul Wiel 3/145, nadto K 23 Kal 177; war.: ... *nie rozprószejcie mi po Czeszewie rosy* ... K 11 Poz 181; war.: ... *nie roztrząsajcie mi po Lichenku roski* ... K 3 Kuj 314; ... *leźcie – moje ciemne włosy, nie rozpuszczajcie już – po téj izbie rosy.* K 20 Rad 190; ... *po Mazewie rosy* ... K 22 Łęcz 62, ... *po tej wiosce rosy* ... K 22 Łęcz 46, war.: K 10 Poz 119, 280–281, →biały kamień.

b. *Dziewicowe włosy, już nie będą wytrząsały Pawlickiemu rosy.* LL 1962/3/29.

37 – Na warkocz panny młodej pada zimna rosa [= symboliczny akt spełnienia aktu zaślubin].

Na jej warkoczek, na jej złotuchny zimna rosa padała. Niech-ze pada, niech-ze pada, choćby i najzimniejsza, rozplecie jej go, rozcese jej go matusia najmilejsza. K 26 Maz 240–241; war.: *Na mój warkoczek, na mój cárniutki zimna rosa padała. Niechze padała, niechze i pada choćby i najzimniejsza* ... K 25 Maz 41; ... *na mój blundowy . . . , a niechaj padá ta zimná, zimniusiéńká* ... LL 1960/1/39.

38 A – A. Z różgi spada rosa.

Kto różge weźnie, różga sie zegnje, a z ty różeczki rosa "opadnie. "Opadaj, rosa, na wszystkie stróny, a ty, Jasińku, szukaj sobie żóny. Bart PANLub 1/471, tamże war. [jako pieśń sobótkowa].

B – Z młodej mężatki / jej liczka spadnie krasa jak z kalineńki rosa.

a. *A jak pójdzies do świekruchy, ... spadnie z ciebie krasa jak z kalineńki rosa.* K 28 Maz 149, war.: ZWAK 1877/85.

b. *Gdy za mąż ci pójsz wypadnie, to i krasa z liczka spadnie. Zniknie ci z liczeńka krasa jak z kalineńki rosa.* Ol Podl 54.

39 – Rosa na chmielu [= symbol męskiej potencji].

Chmielu, chmielu, na tobie rosa, niejednen żeniuch chodzi bez grosa. Bart PANLub 2/488 tamże warianty, nadto: LL 1960/2–3/59.

40 – Groch siano/wleczono/koszono/kładziono/. . . i jedzono po rosie.

[Pieśń śpiewana podczas podawania grochu na przyjęciu weselnym:] *O rosie, o rosie, siano cię po rosie, ... wleczono cię po rosie* ... K 26 Maz 134, K 27 Maz 192; war.: ... *siany ten groch po rosie* . . . K 26 Maz 107, 122, podob. K 28 Maz 180; ... *wschodził grosek po rosie* ... K 26 Maz 159–160; ... *koszono cię po rosie, ... staczano cię po rosie, kładziono cię po rosie, ... wieziono cię po rosie, ... zrzucano cię po rosie, młócono cię po rosie, niesiono cię rosie, ... warzono cię po rosie, ... jedzono cię po rosie.* K 26 Maz 98; ... *młócono cię po rosie, gotowano cię po rosie, jedzono cię po rosie.* K 27 Maz 216.

41 – *Nasz kurowaj krasa, nasz kurowaj krasa jak zielona rosa. Jego uniesiono, jego uniesiono, na stole postawiono.* Bart PANLub 2/495.

42 – Panna ucieka po rosie przed panami.

Uciekała po rosie, gonili ją panowie. Nie uciekaj, nie bój się. Mas trzewicki, obuj się. Ona trzewików nie chciała, jéno wianuska płakała. K 25 Maz 45.

43 – Panna młoda jest jak kwiat róży / biała lilia oblana/skropiona rosą.

a. [W pieśni weselnej:] ... *moja najmilejsa ... jak kwiat różany rosą oblany.* K 27 Maz 189.

b. [W przemowie weselnej:] *A ty [panno młoda] jak biała lilia – nim [im] więcej rosą skropiona, tym więcej pachnąca.* Krzyż Kuj 1/86.

PIEŚNI I PRZYŚPIEWKI ZALOTNE I MIŁOSNE

44 – Dziewczyna bosa nie chce dać wody koniowi kawalera / kawalerowi, bo boi się zimnej rosy [= utraty dziewictwa].

a. *Jakże ja mam wstać, koniom wody dać, zimna, zimna rosa, a ja, a ja bosa, nie mogę wytrwać.* Bart PANLub 3/316; nadto war.: *Jakóż ja mam wstać, koniom wody dać. Kiedych bosá, zimná rosa, ni mogę obstáć.* ZWAK 1885/201; ... *zimna rosa, a ja bosa, nie mogę wystáć.* Kot Rzesz 241; ... *zimna rosa, a ja bosa, nie mogę wytrwać.* Ol Podl 47; war.: Kam Pom 59, K 39 Pom 123, K 40 MazP 195, Krzyż WiM 3/138, K 26 Maz 132, K 46 Ka-S 42, K 18 Kiel 146, Stoin Żyw 138, Pau Gal 130, K 44 Gór 126–129, Pieś Śl 1/233, 235, Rog Śląsk 68, Maj Śląsk 69, Pawl Mer 127, ZWAK 1878/42, MAAE 1908/173, LL 1958/2–3/40, →woda nr 126.

b. *Stoi u wody kawaler młody: Pójdźdże, pójdźdże, moja miła, podej mi wody. Jakoż ja mam wstać, koniom wody dać, Kiedych bosa, zimna rosa, nie mogę wytrwać.* Pieś Śl 1/235, war.: K 40 MazP 197, Pieś Śl 1/236, 237, Pieś Śl 2/261, Rog Śląsk 34, →woda nr 126.

45 – Dziewczyna nie chce pójść z chłopcem w gęste jagody, bo boi się zimnej rosy [= dziewczyna odmawia chłopcu miłości].

Chodźwa, dziewczyno, w gęste jagody. Ja tam nie pójde bo zimna rosa. Chodźwa, dziewczyno, to cię przeniosę. Co jej, co jej? dziewczynie mojej, straciła wianek, chodząc po roli. K 26 Maz 215.

46 – Dziewczyna prosi chłopca, by nie prowadził jej w rosę.

a. *Proszę ja cie, proszę, nie prowadź mnie w rose, bo ja młodzusięńka, trzewiczki zarosze.* TN Strupin Duży 1966, war.: Hoł Wes 120.

b. *Ej da, ja ciebie prosę, da, nie zapadź mnie w rosę, bo siebie urosis, da, i mnie nie uprosis.* K 77 Rad 1/155.

47 – Dziewczyna/kalina boi się rannej/letnij rosy.

A – *Czemu ty, Andziu, w gaju stoisz? Czy ty się rannej rosy boisz? Gdybym się rannej rosy bała, tobym w tym gaju nie stojała.* Kot Zn 426; war.: Biel Kasz 2/371, Kot Zn 359, 408, 426.

B – *Cegóz, ty kalino, w dołku stois? Cy się, kalino, letnij rosy bois? Świąt Nadr 87; war.: ... Gdybym się rannej rosy bała, to bym ja w lesie nie stawała. Stanęła bym se na górze, przy jaworze i patrzyłabym tam, gdzie mój miły maszeruje.* Kot Rzesz 351; war.: Kot Zn 359, 408, 426, →góra nr 97.

48 – Kawaler skarży się dziewczynie, że mrozi go zimna rosa i prosi, by dziewczyna otworzyła mu drzwi.

Wstóń my roztworzyć, dziewczucha, ... zimno roska na mnie pado, chcesz me "umrozić, umrozić. Krzyż Kuj 1/78; war.: *Bo sam zimno rosa pada, chce mię umorzyć.* Pieś Śl 1/231.

49 – Dziewczyna chodziła po rosie, nie urosiła się / chłopiec kosił, butów nie urosił [= kłamie].

a. *Chodziła po rosie, nie "urosiła sie, dała [ch]łopcu gomby, nie zawstydzila sie.* Stoin Żyw 221, war.: ZWAK 1888/201, TN Bychawka 1978, Pieś Śl 2/374.

b. *Kanyżeś, syneczku, trawkę kosił, iżeś se czyżmeczków nie urosił? Spadła rosa ode dnia, wyszło słońce z południa, duszo moja.* Pieś Śl 2/308, war.: ZWAK 1885/176.

50 – *Powiadają ludzie, co ja sie zarosił, a ja do panienki podarunek nosił.* TN Orchówek 1962.

51 A – Dziewczyna zrosiła się / zrosiła fartuszek/butki/trzewiki.

a. *A kędyżeś mi coruś była, kiedyś mi się tak zrosiła? U lnuch była, matuchno. . . . A dyc też tam insze były, toli się tak nie zrosiły. Rosa była, matusiu, rosa była.* Rog Śląsk 250, war.: Pieś Śl 1/531, Pieś Śl 2/764, Her Kal 2/39, Pau Gal 192, Pol Rud 214; . . . *ześ sie mi tak urosiła? W lesiem była* . . . Stoin Żyw 299.

b. *Gdziez ty, moja córo była, co trzewiki urosiła? U lnu byłam . . . ⟨I⟩ jä, córo, u lnu była, a trzewików nie rosila . . . Coz ty, moja córo, jadła, co na licku twym tak zbladła? Karpi ogon matusiu . . . Coz ty, moja córo, piła, coś na brzusku tak utyla? Z studni wodę, matusiu, . . . mątna była . . .* K 40 MazP 332, war.: TN Bychawka 1977, inne war.: *Iżeś se trzewiczki urosiła? Za zielonym gączkiem, kosiłach se trawiczkę . . .* Pieś Śl 2/308, . . . *ześ se butki zrosiła. Byłak sobie w ogrodzie, u mamusi na radzie.* Stoin Żyw 300.

51 B – Na nóżkach/bucikach dziewczyny, która z płaczem wraca po nocy spędzonej poza domem, łśni/szkl/mży rosa.

Dziewce zblokane pędzi do drzwi, bracisku drogi, cy mama śpi? Bo w twojich oczach so sreble tzy, a na bucikach rosa mży. Ach, mammo, mammo, daj litość jej ji nie przeklinaj córecki swej. Bart PANLub 4/281; nadto war.: *O, coruś moja, gdzieżeś była? Gdzieś całą nockę tak spędziła? Na nóżkach twoich rosa łśni, a w oczach twoich błyszczą się tzy.* Kot Zn 408; . . . *na nogach twoich rosa się szkli . . .* Płat Krak 73.

51 C – *Dośćczem ci się naprzyglądał twojej urodzie, jakżeś se ty przechodziła po tym ogrodzie. Fartuszek-eś unosiła, abyś go se nie zrosiła, boś miała biały.* Pieś Śl 2/616, war.: Tac Opol 169.

52 – Panna pasie koniki/wołoski na rosie.

a. *Gorzała lipka i jawór; gdziez sie Jasiu zabawił? Zabawiulem sie u Resie [Reginy], pasła koniki na rosie.* K 6 Krak 125; war.: . . . *lipka i jabór [!]: . . . Zabawiulem sie u Resie: Pasła włoski na rosie.* Święt Nadr 281, war.: Cisz Sławk 76, K 73 Krak 1/130, 136; *Zielona ruta i jawór . . .* Święt Nadr 262; *Gorzała lipka i jabłoi, . . . Zabawiulem sie u Kasie, pasala koniki na rosie.* MAAE 1908/188; zob. pieśni i oracje weselne nr 34.

b. *Gdzieżeś się Jasiu zabawił? Zabawiłem się u Kasie, pasła koniki na rosie.* ZWAK 1886/262, war.: ZWAK 1880/181, K 19 Kiel 102, Kot Rzesz 316.

53 – Panna/kawaler pasie bydło na/po rosie, chodzi po rosie (zaleca się, spełnia się miłość).

a. *A na Jasiowej rosie, Kasia koniki pasie. Pasie-ć ich i śpiewa i łzami się oblewa.* K 28 Maz 193, war.: K 26 Maz 209.

b. *Na majowej rosie Jasiiek konia pasie. Pasający śpiewa, łzami się zalewa.* K 1 Pieś 240, war.: K 28 Maz 229; . . . *a głos jego fujareczki wiatr w pole niesie.* TN Lipsko 1966; . . . *namawia namawia Anulenkę zasię.* K 1 Pieś 35; . . . *Kasineczka idzie za nim, dzieciątko mu niesie.* K 46 Ka-S 150, war.: Pieś Śl 1/504, Pieś Śl 2/747, TN Głusko 1980.

c. *“O pirszyj g^uodzinie tam dziewczula słyne z bydełkami “o rosie, Jasiu za niu z takim wielkim pyndym . . . LL 1963/4/58, war.: Krzyż Kuj 1/232, K 40 MazP 564; O siódmej godzinie, – tam dziewczyna chynie, i z wołkami po rosie. A Jasio téz za nią – da tem samem torem, tam koniki swe pasie . . . tak długo gádali, – dziecka docekali . . . K 27 Maz 301, war.: K 40 MazP 305, W nocy, o północy, o szarej godzinie szła dziewczyna po rosie . . . LL 1961/3/21; Poranna godzina, dziewczyna jedyna szła raniuchno po rosie. A Janeczek cichopekiem za nią . . . Gąs Mazur 81, war.: Krzyż WiM 3/226.*

d. *Raniuško ja konicki pasala, zimna rosa mi na główkę – padała.* K 26 Maz 85–86.

54 – Dziewczyna zachęca chłopca, by przyjechał z rosą, żeby w jej ogródeczku napasał koniczka i trawkę wysiekl kosą.

a. *W mojim ogródeczku trawka nie pszenicka, przyjeźdź, Jasiu, ... napasies koniczka ... przyjeźdź, Jasiu, z rosą, co konik nie wyje, to wysieces kosą.* K 6 Krak 484, war.: Was Jag 156, Cisz Sławek 73, TN Orchówek 1962.

b. *A ja se. . . z konisem na rose, co koniś nie wyje, to ja se wykose.* ZWAK 1888/125.

55 – Cnota moja, cnota, gdzie mi się podziała, pasający wołki, na rosie została. Kiedy ci ja pójdę, raniutko na rosę, to ja swoją cnotkę w fartuszkę przyniosę. K 1 Pieś 378.

56 – Panna wyganiania wołki/gąski rano po rosie [= wczesnym rankiem].

Rano, rano, raniusieńko, rano po rosie, wyganiała Cesia wołki, rozwidniało sie. TN Gorajec 1984, war.: Lud 1975/143, Dyg Kat 222; ... *gąski* ... Kot Rzesz 488.

57 – Nie wyganijaj, owczareczku, owiec na rosę.

a. *Nie wyganijaj, owczareczku, owiec na rosę – jak ci owce pozdychają, to cię powiesą. Owczarecek nie usłuchał, owiecki wygnął . . .* K 26 Maz 299, war.: Sob Wielk 59, Krzyż Kuj 1/138, K 26 Maz 299, 300, K 22 Łęcz 144, K 77 Rad 1/334, 336, K 16 Lub 306; ... *bo zamaca baran dudy, owca kokosę.* K 26 Maz 299, war.: K 39 Pom 218, Krzyż WiM 2/252 także też inne war., Krzyż Kuj 1/138; ... *bo jak pójdę z karczmy do dom, to je rozploszę* . . . K 4 Kuj 135, war.: K 41 Maz 239, Krzyż Kuj 1/138, K 18 Kiel 176.

b. *Nie wyganijaj, owczareczku, owiec na rosę, bo ja mała pastereczka, to się uroszę . . . jeszcze wianka nie uwila i chusteczki nie uszyła, co ci wyniosę.* K 41 Maz 499–500, war.: K 4 Kuj 133, 134, K 25 Maz 142, 143, K 26 Maz 300, K 28 Maz 318, K 21 Rad 77 i 78, K 2 San 154, K 16 Lub 306, TN Łubienka 1967, K 6 Krak 209.

58 – Głos leci/idzie po rosie, niesie pozdrowienie/wiadomość ukochanej osobie.

a. *Leć, głosie, po rosie, po niskiej dolinie, Dobranoc, dobranoc, najmilszej dziewczynie. Kot Rzesz 517; war.: Jidź głosie po rosie, po drobnym lescynie! Zanieś nadobny wiecór nadobny dziecynie. Jidź głosie po rosie, po drobnem jałowcu, zanieś nadobny wiecór nadobnemu chłopcu!* TN Rawa 1966, war.: K 40 MazP 180, 500, 526, K 46 Ka-S 177, K 4 Kuj 21, K 25 Maz 201, K 27 Maz 276, K 41 Maz 431, Dwor Maz 164, K 2 San 137, Gaj Rozw 125, 185–186, K 77 Rad 1/379, K 17 Lub 17, Chm Lub 67, TN Motycz 1981, TN Wygoda 1978, TN Rechta 1978/79, K 18 Kiel 143, Płat Krak 204, 300, 411, Święt Nadr 278, Sad Podh 138, ZWAK 1884/85, ZWAK 1888/188, ZWAK 1891/111, LL 1962/4–6/127, podob. Sob Wielk 161.

b. *Leć, głosie, po rosie do dziewczyny mojej, która we dnie, w nocy na oczach mi stoi.* K 77 Rad 1/384; ... *po drobnem lesie do mojego Jasia, dzie koniki pasie* . . . Was Jag 160.

c. *Idź, głosie, po rosie do Jasia mojego, niech on nie przyjeżdża, bo ja mam innego.* Dwor Maz 164, war.: Krzyż WiM 3/57 i 58, Pau Gal 231.

59 – Rosa wychodzi na dziewczynę, kiedy dziewczyna traci wianek i się wstydzi.

A – *A która dziolcha poczciwa, z daleka synka omija. Jak go ominąć nie może, zacerwieni sie jak róże. I wyjdzie na nią rosicka, jako makowe ziornecka.* Pieś Śl 2/230, war.: Rog Śląsk 118.

B – *Ale młynarz młody, nie brak mu urody, robi świetnie "od rana, woda kołem rusza, a młyn sie porusza, "o ti radi dana. Jak zacón pytlować "od kosa do kosa, na młodej dziewczynie wystumpiła rosa.* Bart PANLub 4/314; nadto war.: K 21 Rad 42, Płat Krak 712.

C – *A ja nie płakała i płakać nie będę, do domu się śpieszyłam, rosa na mnie wyszła.* Ol Podl 102, nadto: Ol Podl 103.

60 – Rosa na wianku [= symbol czystości, dziewictwa].

a. *A mróz ji nie zmroził, słuńce nie spaliło, a na jii wionecku zawse rosa biała.* LL 1962/3/15.

b. *Ja tobie przywiode młodą panienczkę i ze srebrem i z wiankiem. Z tego srebra stońce wschodzi, z tego wianka rosa spływa. Tą rosą twarz swą umyję, jedwabną płachtą obcierać będę.* ZWAK 1879/227–228.

c. *Ruciany wianeczku, wyszła na cię rosa, nie turbuj się, Jasiu, pójdzie za cię Kasia.* K 50 Sa-Kr 114.

61 – *Moja Maryś kochanie, bo bez ciebie tęskno mnie. Jak listek bez rosy schnie, tak mnie tęskno bez ciebie.* ZWAK 1886/272, ts. Cisz Sławek 86.

62 – *Dziewczyna / matka dziewczyny poznaje po rosie podkówki kawalera / jego konika / ...*

a. *A moja Marysia raniusieńko wstaje, moje podkówekki po rosie poznaje.* LL 1957/3/12, war.: K 73 Krak 1/253.

b. *Jasiu bałamucie, chodzis mi po rucie, ostre podkówki mas, rutę mi wycinasz. Moja pani matka raniusieńko wstaje, twoje podkówekki po rosie poznaje.* K 6 Krak 123, war.: MAAE 1908/158, Bąk Gręb 15, K 73 Krak 1/232, K 44 Gór 380; war.: ... *mojégo Janicka po rosie poznaje.* Sad Podh 153.

c. *Jakież go poznała, dyś go Jaśkym nazwała? Kóniczka po rosie, Jasiczka po głosie.* Pieś Śl 2/456; war.: *Poznałaś ja cię po głosie, żeś paś kóniczka na rosie.* Rog Śląsk 134; ... *po rosie ...* Lom Śląsk 321, nadto war.: Bąk Gręb 39, Tac Opol 119.

63 A – *Zimna rosa pada/siada na sadek wiśniowy.*

a. *Zachodzi słunecko za las kalinowy, a zimno rosa pado na sadek wiśniowy ... Nie padoj, nie padoj, moja zimna roso, poki do dumecku nie zabiegne boso. ...* Bart PANLub 5/15, nadto war.: K 6 Krak 123, Święt Nadr 261, K 57 RuśC 938; war.: ... *drobny descyk rosi na listek wiśniowy.* Tac Opol 161.

b. *Drobny disc pado, a rosicka siado na sadek wiśniowy, wstawoj, moja mamó, och, wstawoj najmilejso, bo już ci to dzień bióły.* TN Puławy 1988, war.: Pieś Śl 2/665, LL 1958/2-3/58.

c. *Dyscycek pada, rosicka siada na drzewie wiśniowym, wstań, kochanko, nie lez, serce moje pocies, bo już jest dzień bióły.* Dyg Kat 238.

63 B – *Rosa pada/sieje po białej/drobnej brzezynie.*

a. *Sieje rosa po białej brzezynie, kochajże mnie, kawalerze, ale nie zdradliwie.* K 46 Ka-S 47.

b. *Stońce świéci, rosa pada na biatą brzezine, pokochátem grzeczno panne, teráz cie nie mine.* MAAE 1908/170.

c. *Rosa pada, sokół siada na drobnej brzezynie; kochajże mnie, tylko stale, szczerze, nie zdradliwie.* ZWAK 1878/67; war.: *Rosa pada, na koń siada, po białej brzezynie ...* K 27 Maz 281, war.: K 22 Łęcz 104, K 73 Krak 1/305.

d. – *Jesce rosa nie obeschła na białej brzezynie, kochajże mnie, mój Janicku, ale nie zdredliwie.* K 44 Gór 393.

63 C – *Deszczyk pada, rosa siada po drobnej/leśnej leszczynie.*

a. *Deszczyk pada, rosa siada po drobnej leszczynie, zalecaj się, namilejszy, ale nie zdradliwie.* Gąs Mazur 137, war.: K 40 MazP 248, Krzyż WiM 3/66, K 27 Maz 283, K 28 Maz 246; ... *kochajże mię, kawalerze ...* Pieś Śl 2/597; ... *zakochaj się, no, kawaliyrze ...* Sob Wielk 149; *Rosa pada, stońce siada na drobnej leszczynie, kochajże mnie, mój Jasieńku, kochaj nie zdradliwie.* K 25 Maz 60, war.: K 22 Łęcz 105, K 41 Maz 192; *Deszczyk pada, deszczyk rosi po drobnej leszczynie ...* Pieś Śl 2/598.

b. *Pada deszczyk, pada rosa po leśnej leszczynie, powiedz szczerze, kawalerze, czy mnie kochasz, czy nie?* Gaj Rozw 87, war.: Chm Lub 73.

63 D – *Rosa pada/siada w zielonej dębinie / na liściu dębowym. ...*

a. *Pada rosa – pada rosa w zielonej dębinie, kochaj-że mnie, mój Jasieńku szczerze nie zdradliwie.* K 16 Lub 273.

b. *Drobny desc pado, rosa się siado na liściu dębowym, gdzież mi się podziół mój wiónek zielóny.* Tac Opol 154.

c. *Descycek pada, rosicka siada na liście dymbowe, a moja mama, mama jedyna, w ziemi zakopana.* Stoin Żyw 388.

63 E – *Rosa siada na czarnej olszynie.*

Descyk pada, rosa siada na czarnej olszynie, kochojże mnie, mój kochanku, ale nie godzinie. Stoin Żyw 231.

63 F – *Rosa pada, rosa siada po polu, po boru, kochajże mnie, Kasinecku, pasający woły.* K 18 Kiel 158, war.: Was Jag 165.

63 G – *Słońce siada, rosa pada w szerokiej dolinie, kochajże mnie, kawalerze, szczerze, nie zdradliwie.* Bart PANLub 4/450.

64 – Rosa padła na wianeczek/trzewiczek/sadeczek.

Padła rosa padła, na wianeczek na dwa, na trzeci nie może, Pan Bóg dopomoże. K 19 Kiel 9, war.: ... *na trzewicki* ... ZWAK 1888/215; ... *na kwiatek różowy* ... ZWAK 1891/140; ... *na sadeczek* ... K 6 Krak 439; ... *na listeczki* ... LL 1957/2/42.

65 – Siadła/padła rosa na konopie i otrzepała/zamoczyła kwiat.

Na konopie padła rosa, powaliła kwiat, czegożeś mi, moja mamó, zawiązała świat? Młodoście mie za mąż dali, światęście mi zawiązali, matulu moja, matulu moja! Bart PANLub 5/147; war.: *Siadła rosa na konopie, otrzepała kwiat, czegożeś mi, moja matko, zawiązała świat.* K 44 Gór 149; *Padła ... zamoczyła kwiat ...* Świąt Nadr 191.

66 – W niedzielę rano pada drobna rosa, a dziewczyna zrywa/zbiera kwiaty (na wieniec) / wygania byczki.

a. *A w niedziele ranyńko drobna rosa padała. Wyszała ... krakowianka i białą różę zrywała.* TN Szczecbrzeszyn 1978, war. zob. Bart PANLub 4/48, nadto: Pawl Mer 152; ... *drobne kwiatki zbierała* ... Kot Zn 153; podob.: *Ja po rosie biegła, com kwiateczki zbierała na nego mój wianeczek rzędowy* ... K 44 Gór 156.

b. *A w nédzele ranuszénko rosa padała. Już czy moja nojmylejszo bylki wygono.* ... Stef WarmPś 1/61.

67 – Kochanek/gołębie pije/piją rosę.

a. *Cóż tam będziesz, kochaneczku, jadał? Te korzonki z macierzanki. Rosiczkę pijał.* Rog Śląsk 224, war.: ... *rosiczką pijał* ... Pieś Śl 1/228, K 46 Ka-S 178.

b. *Piją kaczkę wodę, a gołębie rosę, nie zalicaj mi się bo ja cię nie prosę.* K 6 Krak 480.

68 – Dziewczyna, by być piękną, o wschodzie słońca myje się rosą.

a. *Powiadają, że ładna, nie jest przyczyna żadna, bo się co dzień na wschodzie, myję rosą w ogrodzie.* ZWAK 1886/272, war.: Płat Krak 207, K 6 Krak 137, Cisz Sławk 85, Pieś Śl 2/141.

b. *Dawniej luba za drzewami w rannej rosie myła się* ... TN Janowiec 1979.

69 – Pracowita dziewczyna otrząsa rosę rankiem [= wcześniej wstaje].

a. *Bo Dobrzyńonka rano wstaje, rosę otrząsa, a Kujawionka w piecu liga, jeszcze się dąsa.* ZWAK 1882/133, war.: K 1 Pieś 380, K 13 Poz 87, Krzyż Kuj 1/135, K 41 Maz 107, ZWAK 1884/106.

b. *Służebniczka niewolniczka, rosę otrząsa ... swojaczanka w piecu siada, jeszcze się dąsa.* K 13 Poz 86.

70 – Tam w sadeńku zimna rosa, tam chudziła Kasia bosa. . . Białe suknie zaszargała, siwe uczki zapłakała. . . Bart PANLub 4/368; nadto war.: ... *chodziła tam Kasia bosa. Białe suknie zaszargała, rzewnie sobie zapłakała.* K 1 Pieś 119, nadto TN Krasew 1980, ZWAK 1884/283, Was Jag 206.

71 – Zimna rosa i biały mróz uniemożliwiają dziewczynie kopanie ziół, które mogą wyleczyć chłopca.

Idźże, Kasiu, do gaju ukop ziela rozmaju. „Zimna rosa, biały mróz nie ukopie ziółka już”. K 1 Pieś 189; war.: Chod Śp 72.

72 – Zimna rosa zapowiada mróz.

a. *Hosa hosa, zimna rosa, jutro będzie mróz.* Bart PANLub 4/192, nadto war.: ZWAK 1891/162, 168, Her Kal 2/133, K 26 Maz 217, Lom Śląsk 264, Pieś Śl 1/230, 231, 468, Pieś Śl 2/257, K 17 Lub 60.

b. *Wcoraj była zimna rosa, dzisiaj siwy mróz.* Stoin Żyw 184, war.: Stoin Żyw 186 i 187.

73 – Dogonił pana w pół boru, stanęła roska na koniu. K 39 Pom 202, war.: K 39 Pom 198, K 1 Pieś 171, ZWAK 1878/45; ... *powstała* ... K 1 Pieś 170.

PIEŚNI STANOWE

74 – *Do domu, do domu, órchowskie dziewczeczkie, bo jupadnie rosa na wasze wianeczkie. A my toju rosu jutrzęsiem. . . my swoje wianuszki do domu doniesiem. Cieszy sie rodzina ji kawalerowie, co my swoje wianki znosili na głowie.* Bart PANLub 5/69.

KOŁYSANKI

75 – *Lulajże my, lulaj, lulajże my, lulaj, mój mały sokole, bo rosa juz "obeschła, jo muse iś[Ć] w pole. . .* Bart PANLub 3/25.

PIEŚNI SIEROCE

76 – *Sierota jest gotowa pić/lizać zimną/letnią/świętą/bożą rosę, byleby tylko zmarła matka wzięła ją do siebie [= do grobu].*

Będę piasek lykac, i tak, jako i wy, moja drogo mamulicko, rosickę pijać. Lom Śląsk 238; war.: . . . *kamycki lykac, rosickę lizac.* Lom Śląsk 240; . . . *korzonecki gryzła, letnią rosę piła.* Święt Nadr 257, podob. K 22 Łęcz 166; . . . *korzonecki gryzła, zimną rosę piła.* K 22 Łęcz 167, podob. K 45 Gór 302; . . . *bożą manną żyła, świętą rosę piła.* K 40 MazP 430; . . . *korzonecki gryzła, bożą rosę piła* . . . K 73 Krak 1/496, war.: Rog Śląsk 238, Maj Śląsk 184; [W tekście poetyckim sierota, która prosi, by zmarła matka wzięła ją do siebie, obiecuje jeść piasek i zlizywać rosę na murawie:] *Któż tam tyle puka po tym moim grobie?/ – To ja, mamuliczko, puśćcie mnie ku sobie./ – Moje drogie dziecię, cóż byś tu jadac?/ – Piasek, mamuliczko będę polykac./ – Moje drogie dziecię, cóż byś tu pijac?/ – Rosę na murawie będę zlizywała.* [J. Kupiec] Pig Wyb 32; →woda, →kamień, →piasek.

PIEŚNI ZBÓJNICKIE I ŻOŁNIERSKIE

77 – *Włosy pojmanego zbójnika / wcielonego do wojska chłopca nie będą otrzepywać/trzepać rosy.*

a. *Włosy moje, włosy [zbójnika, którego pojmano], moje złote włosy, nie będą trzepały po wirsyckach rosy.* K 45 Gór 167–168; podob.: . . . *nie budzicie trepac popod hale rosy.* K 45 Gór 169; . . . *nie będą trzepały po wirsycku rosy.* K 45 Gór 169–170; . . . *nie bedom rozstrząsać spod buków rosi.* Sad Podh 43; *Włosy moje, włosy, rozkosznieście rosły, nie będziecie tędy otrzepować rosy.* K 45 Gór 177; *Macie żółte włosy, nie budzicie trepac popod Tatry rosy.* K 45 Gór 162.

b. *Jak pójdę na wojnę, budę szable nosić. Włosy moje, włosy, moje czarne włosy, nie będą otrząsać spod buków rosy.* K 45 Gór 32.

c. *Hola! żonko moja! wejrzyj na me włosy! Już nie będą ocierały po buczynie rosy.* Pieś Śl 2/65.

PIEŚNI ŻARTOBLIWE

78 – *Ubogi zając pije rosę zamiast wina.*

Ja ubogi [zając] trawką żyję, zamiast wina rosę piję. Sierota. Lom Śląsk 357, war.: Łęga Malb 153, K 40 MazP 445, Krzyż WiM 2/253, Her Kal 2/22, 124, 185, K 28 Maz 310, K 42 Maz 619, K 22 Łęcz 141, Pau Gal 167, Rog Śląsk 38, K 73 Krak 1/455, Cisz Sławk 120, LI 1959/3–4/57 i 58.

79 – *Grochu nie potłukę [zając] ni prosa, jęczmienia nie minę, choć rosa.* Her Kal 2/23, war.: K 28 Maz 310, K 23 Kal 136, K 21 Rad 81, K 35 Przem 65.

BAJKI I BAŚNIE

80 – *Rosa zebrana w miejscu wskazanym przez sniącą się bohaterowi postać leczy wszystkie słabości.*

Słyszała we śnie głos z nieba, który jój mówił: „Teraz padać będzie rosa; ktoby jój uzbierał do flaszeczki i schował, wszystkie słabości ludzkie – nawet śmiertelne – od razu wyleczy za potarciem kroplą tej rosy.” [Tą rosą leczyła później ludzi] K 8 Krak 27; war.: Miał różne dziwne sny o swęj przyszłości, z których mu została w pamięci piękna osoba, zbierająca

rosę białą chusteczką, i radząca mu, aby tę chusteczkę na [chorą] nogę przyłożył, a więcęć chromać nie będzie. Gdy się obudził, chusteczka leżała przy nim; obwiązał nią nogę i przestał być kulawym. K 8 Krak 42.

81 – Rosa zebrana pod szubienicą przywraca wzrok.

[Leżący pod szubienicą ślepiec podśłuchuje rozmowę kruków / złych duchów.] *Dziś polecą z nieba rosa, kto jest ślepy, żeby pomazał ocy swoje tąm rosąm, a zaraz będzie dobrze widział.* Krz PBL nr 613, nadto war.: ZWAK 1888/49.

ZAPISY WIERZEŃ I PRAKTYK

82 – Czarownice rano / przed wschodem słońca w Wielki Piątek / w Zielone Świątki / w oktawę Bożego Ciała / pierwszego maja / w dniu św. Jana Chrzciciela / w wigilię św. Wojciecha ... zbierają na łące/pastwisku/miedzy rosę powązką/przetakiem/uździenicą/chustą/zapaską/płachtą do garnka/sita / w podołek, by odebrać krowom mleko.

a. W Wielki Piątek przed wschodem słońca wychodzą czarownice na pastwiska, łąki, miedze ... gdzie się było pasie, i tam ... pociągają po rosie powązką, przetakiem, uździenicą i tym sposobem zbierają rosę, a symboliczne zabierają na cały rok mleko wszystkim tym krowom, które się na owych miejscach będą pasły. Wisła 1900/10; podob. ... zbierała do fartucha rosę ... Wisła 1887/16.

b. W Zielone Świątki widziano jak czarownica bierze płachtę, której rogi rozpuszcza tak, aby jeden róg włócił się po ziemi, chodzi po pastwisku gdzie są krowy i zgarnia, niby zbiera coś po rosie tą płachtą, mówiąc do siebie: *Bierę pożytek ale nie wszystkie* (tj. że jeszcze trochę zostawia dla gospodyni). ... chłopak za nią szedł i uzdeczkami zagarniał po rosie, i mówił: *A ja niestatek, bierę ostatek* (tj. tę pozostałą resztę). Dostrzeżono bowiem, jak raz z uzdeczki zawieszonj w chałupie na kołku, zaczęło wyciekać mlęko. K 3 Kuj 99-100, podob. Wisła 1887/57; war.: Do sita zbierała rosę, która potem w mleko się zamieniała. Kul Wiel 3/450, podob. K 15 Poz 112-113; Czarownice zbierały rosę również w noc Zielonych Świątek. Staraly się też, aby nabrać z cudzej studni chociażby garnuszek wody, a tym samym zabrać mleko od krów z tego gospodarstwa. Kot Urok 87.

c. *Jeden parobek zobaczył babę o świtanu na paswisku, zbierającą w nowy czwartek rosę do szkopca. ... miała szkopiec, którym szastała po trawie, mówiąc ciągle: – Bierę pożytek, ale nie wszystkie. W mgnieniu oka szkopiec rosą napełniła. On ze żartu, trzymając uździenicę w ręku, zaczął tak nią szastać po trawie, jak ona szkopcem, i mówił: – A ja też niestatek, zabieram ostatek. Gdy przyszedł do chałupy, wszedł do stajni, patrzy, kobyłe się leje mleko z cyców.* K 73 Krak 3/105; *Chodziła ona [czarownica] w nowy czwartek po paswiskach i rosę zbierała do szkopca, krowom cyci myła. Było też u niej mleko, za które okropne pieniądze zebrała.* K 73 Krak 3/102.

d. Chodziła po polach ... i wczas rano zbierała z pola rosa. A co sie schyliła to rzekła: „*zbierom pożytek ale nie wszystkie*”. Sim Wierz 267, war.: ... pochyliła się nad trawą i zaczęła z niej powązką zbierać do sz[k]opka poranną rosę ... Dek Sier 162, podob. tamże 164; ... po rosie, miotała powązką ... K 17 Lub 110; ... zmiatała rosę z trawy *cedziłkiem* (powązką) ... K 34 Cheł 153; Tą powązką szastając po mokrej trawie, zbierają rosę i z powązki wykręcają ją do szkopca, mówiąc bezustannie ... K 7 Krak 92; [powązką] ... po rosie po trawie uderzała ... K 51 Sa-Kr 43; ... chodząc po polu ciągnęła za sobą płachtę, chustę lub zapaskę ... Sim Wierz 266; ... przeciągając ręcznikiem po rosie ... K 46 Ka-S 483; ... przyleciała czarownica na pociasku, i zgarniając skopcem rosę na miedzy, mówiła: *Biere pożytek, ale nie wszystkie*. ... MAAE 1908/138; spostrzegł babę zbierającą rosę w podołek ... K 48 Ta-Rz 274, por. też Kul Wiel 2/305, ZWAK 1880/44, Wisła 1887/59, Was Jag 99.

e. Przed dniem św. Wojciecha [23 IV] lub wczesnym rankiem tegoż dnia, czarownica chodziła po polach ... i zbierała rosę z gówien, łajna i to do garczka ... względnie zbierała

rosę do podółka ... Lud 1982/139; ... *chodzą i wloką za sobą powązkę ... zbierając nią rosę* ... Wit Baj 280; ... leciały na miedze, na których pasie się bydło. Brały ze sobą końskie uzdy. Chodziły z nimi po miedzach i „zamiatały” rosę, mówiąc: – *To moje, to twoje, to moje, to twoje*... – Po powrocie do chałupy wieszaly uzdy w stajni na słupie. Kiedy przychodził czas dojenia krów, z uzd ciekło zabrane komuś mleko. Kot Urok 87.

f. *W maju, pierwszego maja, to chodziła po polu czas rano ta czarownica, a zbierała rosa do klina.* Sim Wierz 267.

g. Cioty, a również mężczyźni uprawiający czary, zbierali wówczas [w oktawę Bożego Ciała] o świcie rosę lub zioła po granicach i pastwiskach ze słowami: *Zbieram pożytek, ale nie wszytek.* Kul Wiel 3/472.

h. [W dzień św. Jana Chrzciciela przed wschodem słońca] ... *wiedźma bez chustki na głowie chodzi po rowach i zbiera do skopka rosę* ... ZWAK 1887/194, podob. ŁSE 1962/139–140.

83 – Miód to rosa, która spadła z nieba na kwiaty.

Pscoty biorzą niód z ksiatów, a na ksiatach jest z rosy, co spada z nieba. Przechodziłem przez las i słysze jakiś bęk pscół. Ustałem i oglądam się, bo się zdziwiłem, skund tu mogły lecieć, bo było pod późną jesień. Dało mi się spojrzeć w stronę jednej sosenki, a tu tyle owadów rozmaitych, muchów, osów, pscółów. Obsiadły tę sosenkę. Wisiały takie świecące kaple. Wzionem jedna kapla palicem do ust, a to sam miód. Był to zaranek, ledwie słońce przeźrało, widać ze było to z nocnej rosy. I kto by pozieżioł, na sośnie miód. Kutrz Kurp 2/204–205.

PISANA POEZJA CHŁOPSKA

84 – *Matko Bosko / Spuść nom rosy / Usychajo / zbozne kłosy / Podsychajo i trowne korzenie / Cierpi głód / Wszelkie stworzenie.* [R. Grzegorzczkowa] Grzeg Wier 10.

85 – [O życiu na wsi:] *Przez okno do nieba i do słońca wzdycham, / Bez rosy niebieskiej wiedznię i usycham?* [A. Stopa] Pig Wyb 75.

86 – *I ta malutka sierotka bosa / Odkąd zaczęła sierocą dołą, / Czy mróz, czy słońca, czy zimna rosa, / Pędziła gąski na paszę w pole.* [A. Kucharczyk] Pig Wyb 162.

87 – *Na wschodzie krwawa łuna rumieni niebios, / Dojrzałe zboża gną się, przysiadła je rosa.* [J. Marcinek] Pig Wyb 193.

88 – *Uczyły mnie pisać krople srebrnej rosy / I te woniejące świeżym chlebem kłosy.* [St. Polak] LL 1962/4–6/136.

89 – *Matko ... narwij mi ... liliowych dzbanuszków na których w jasne czerwcowe noce gdy ziemia pije rosę białą koniki polne ćwierkają.* [J. Pocek] Poc Poez 368.

90 – *Stoi noc / na skraju wsi / i parasol wznosi, / a na niebie / srebrny kapłan / mszały / gwiazdom głosi, / Wielki Wóz / robotnic pełen / w Drogę Mleczną / skręcił. / Kapłan modły / kończył świtem / i wieś rosą / święcił.* [Wł. Sitkowski] Ad Złote 236–237.

91 – *O pełna łaski Panno nad panny, Przedziwna Boga-Rodzico! spuść nam łask rosę w ten świt poranny.* [F. Kuraś] Pig Wyb 122.

92 – *Wtem Chrystus zstąpił z kapliczki w łany, / by obmyć w rosach zbolale rany.* [Wł. Sitkowski] Ad Złote 238.

BIBLIOGRAFIA: Afan Poet 1/167–169, 374, 596–604, 2/277, 279–281, 293–294, 499, 3/490–495, 791–793; Bied Sym 307–308; Chev Dic 4/117–118; De Vries Dic 134–135; Duf STB 1058–1062; Herd Lek 135; Kop SSym 226, 356–358; Kow Lek 496–498; Lur Słow 41–42; Łysia k Wojciech, *Rosa*, wersja wstępna hasła (1986); Majer-Baranowska Urszula, *Deszcz i jego zapładniająca funkcja*, „Akcent” 1986, nr 4, s. 30–36; Mif Tok 1/273–275; Mosz Kul 2/47, 2/463, 466, 648; Slav Mif 2/409–410; Slav

Tol 1/496–498, 4/470–474; Vinogradova L. N., *Zimnaja kalendarnaja poezija zapadnych i vostočnych slavjan*, Moskva 1982, s. 48–52; Wört Hoff 8/683–692; Žajw Ukr 509.

→ BIAŁY KAMIEŃ, DESZCZ, DESZCZÓWKA, GÓRA, GRAD, GWIAZDA WIECZORNA, JUTRZENKA, KAMIEŃ, KO-SIARZE, MGŁA, NIEBO, PIASEK, POGODA, SŁOŃCE, SZRON, ŚNIEG, WODA, WODA ŹRÓDLANA, WSCHÓD SŁOŃCA, ZACHÓD SŁOŃCA, ZIEMIA, ZIMNA ROSA, ŻŁOTO.

Joanna Szadura